

องค์ประกอบและขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม

ในบทนี้ผู้วิจัยขอนำเสนอเกี่ยวกับองค์ประกอบและขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมของชาวซอง ซึ่งจากการศึกษารวบรวมข้อมูล และค้นคว้าเกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรมของชาวซอง ทำให้ผู้วิจัยทราบว่า ในการประกอบพิธีกรรมของชาวซองนี้มีการพื่อนำเกี่ยวข้องกับ 3 พิธี คือ พิธีแต่งงานใหญ่ พิธีเล่นผีหึ่ง และพิธีเล่นผีโรง และด้วยเหตุที่วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มุ่งศึกษาวิเคราะห์ลักษณะท่าว่า และรูปแบบของการพื่อนำของชาวซองเป็นสำคัญ อันเป็นเหตุให้ผู้วิจัยต้องทำการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับองค์ประกอบและขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมด้วย เนื่องมาจากการพื่อนำของชาวซองนี้ปรากฏอยู่ในพิธีกรรม 3 พิธี ดังกล่าว ดังที่ผู้วิจัยจะได้นำเสนอองค์ประกอบและขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมดังต่อไปนี้

3.1 องค์ประกอบและขั้นตอนการประกอบพิธีแต่งงานใหญ่

พิธีแต่งงานใหญ่ หรือที่ชาวซองเรียกเป็นภาษาซองว่า "พิธีกานตัก"¹ เป็นพิธีแต่งงานที่จะจัดทำขึ้นเมื่อมีการแต่งงานของลูกสาวคนโตของครอบครัวเท่านั้น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะชาวซองให้ความสำคัญกับลูกสาวคนโตมาก เพราะถือว่าเป็นผู้ช่วยดูแลน้องและต้องมีหน้าที่รับผิดชอบภายในบ้าน เวลาที่พ่อแม่ต้องออกไปทำมาหาเลี้ยงชีพ ไม่ว่าจะลูกสาวคนโตของครอบครัวชาวซองนี้จะแต่งงานกับคนของด้วยกัน หรือจะแต่งงานกับคนไทยก็ตาม ชาวซองก็จะจัดพิธีแต่งงานตามแบบชาวซองที่เรียกว่า แต่งงานใหญ่เสมอ ซึ่งผู้วิจัยได้นำเสนอเกี่ยวกับพิธีแต่งงานของชาวซองไปบ้างแล้วในหัวข้อพิธีกรรมในบทที่ 2 และในบทนี้ผู้วิจัยจะได้นำเสนอเกี่ยวกับองค์ประกอบของพิธีแต่งงานใหญ่นี้คือ

3.1.1 สถานที่

สถานที่ที่ใช้ประกอบพิธีแต่งงานใช้บริเวณบ้านของเจ้าสาวเป็นสถานที่สำหรับประกอบพิธี ซึ่งโดยส่วนมากถ้าเป็นการแต่งงานในพิธีใหญ่ จะปลูกเป็นโรงสำหรับประกอบพิธีต่างหาก อยู่ในบริเวณบ้านของเจ้าสาว หรือบางครั้งก็ทำพิธีกันบนบ้านของเจ้าสาวแล้วแต่ทางเจ้าสาวจะต้องเตรียมไว้²

¹ สัมภาษณ์ นายเยอน คำนวน, หมอปลูกผู้ประกอบพิธีแต่งงาน, 23 เมษายน 2543.

² สัมภาษณ์ นายเซา ดินแดง, ชาวซองในหมู่บ้านกระทิง, 14 มกราคม 2543

โรงที่ปลูกขึ้นเพื่อใช้ประกอบพิธีแต่งงานนี้จะจัดทำขึ้นอย่างง่าย ๆ โดยใช้เสาไม้ผูกเป็นโครงหลังคาด้วยต้นจากหรือไม้ตามแต่จะจัดหาได้ กั้นฝาทั้ง 4 ด้านด้วยต้นจากหรือกกที่สานเป็นแผ่นคล้ายเสื่อกันไว้อย่างชั่วคราว ขนาดของโรงที่ปลูกขึ้นก็กะเอาพอประมาณที่จะให้เจ้าบ่าวเจ้าสาวรวมไปถึงผู้ร่วมในพิธีและผู้ประกอบพิธีเข้าไปร่วมทำพิธีได้ จากการออกเก็บข้อมูลภาคสนามในพิธีแต่งงานใหญ่ พอจะสรุปขนาดของโรงที่สร้างขึ้นเพื่อประกอบพิธีได้ดังนี้

โรงที่ปลูกสร้างขึ้นนี้ใช้เป็นการชั่วคราวเท่านั้น เมื่อเสร็จสิ้นการประกอบพิธีแล้วก็ต้องรื้อถอนออกไป และอาจเป็นเพราะต้องปลูกและรื้อถอน ต่อมาในปัจจุบันจึงไม่ค่อยพบการปลูกโรง เพื่อใช้ประกอบพิธีแต่งงาน ทางบ้านเจ้าสาวมักให้ประกอบพิธีบนบ้าน ทั้งนี้อาจเพื่อประหยัดค่าใช้จ่าย และสะดวกสบายกว่าการปลูกโรงเพื่อประกอบพิธี

ภาพที่ 22 ลักษณะโรงที่ปลูกขึ้นเพื่อใช้ประกอบพิธีแต่งงาน
ที่มา : บ้านนางหอม หักชี

3.1.2 เครื่องใช้ในการประกอบพิธี

เครื่องใช้ในการประกอบพิธีแต่งงาน แบ่งได้เป็น 2 อย่างคือ เครื่องขันหมาก และเครื่องเซ่นผี ดังที่ผู้วิจัยได้นำเสนอไปแล้วข้างต้นว่า ชาวซองมีความเชื่อและนับถือผี ในการประกอบพิธีจึงต้องมีการเซ่นไหว้ผี ทั้งมีบรรพบุรุษและผีอื่น ๆ ซึ่งธรรมเนียมปฏิบัติของชาวซอง นั้น ฝ่ายชายจะเป็นฝ่ายเตรียมเครื่องขันหมากและฝ่ายหญิงจะเป็นฝ่ายเตรียมเครื่องเซ่นผี ดังมีรายละเอียดดังนี้คือ

เครื่องขันหมาก^{*}

1. ก้อย 2 ถาด
2. ค้อยตัดเป็นท่อน ๆ 2 ถาด
3. มะพร้าวอ่อน 4 ผล
4. ขนมใส่ถาด^{**}
5. หมากพลู 1 พาน
6. เงินค่าผี 6 บาท
7. กระจุกเหล้าใช้ผ้าแดงคาดปาก และมีหลอดดูด
8. ขาหมู 1 ขา
9. เนื้อหมู 2 ชิ้น
10. ไก่ใส่ในซองแดง*** 1 ตัว
11. กำไล แหวน ลูกปัด ใส่กระบุงข้าวเปลือก
12. ข้าวเปลือก 1 กระบุง
13. เคียว 1 อัน ใส่กระบุงข้าวเปลือก
14. ข้าวสาร 1 ซาม
15. ซัน 4 ใบ ใส่ใบเงิน ใบทอง ถั่ว งา แล้วห่อด้วยผ้าขาว 2 ใบ

ผ้าแดง 2 ใบ

*รายการเหล่านี้อาจเปลี่ยนแปลงได้ตามฐานะของเจ้าบ่าวและการตกลงกันระหว่างฝ่ายหญิงกับฝ่ายชาย (ผู้วิจัย).

**ขนมที่จัดเตรียม ได้แก่ ขนมเทียน, ขนมเปียก (คล้ายขนมเปียะของจีน เป็นแป้งกวนมีไส้ถั่วเขียว), ข้าวเหนียวแดง, ขนมกวน จัดเป็นจำนวนคู่.

***ซองแดง คือ ไม้ไผ่สานเป็นรูปกรวยอยู่ในกระบุงข้าวเปลือก (ดูภาพที่ 24 ประกอบ) ในการประกอบพิธีแต่งงานนี้ ชาวซองจะสมมุติให้ซองแดงเป็นตัวแทนของต้นไม้ (สัมภาษณ์ นายสมควร ทองคำ, ผู้ช่วยหมอลูกผู้ประกอบพิธีแต่งงาน, 11 พฤษภาคม 2543

เครื่องเช่นผี

1. โคนแอม คือ กระบุงใส่ข้าวเปลือก ซึ่งเป็นข้าวพันธุ์สำหรับใช้ปลูกในนา มีเขลง มีหมากพลุปักอยู่บนข้าวเปลือก ใกล้เคียง 1 ตัว ลูกบิด กำไล เงิน ทอง วางไว้บนข้าวเปลือก ขวานปูลู เคียวเกี่ยวข้าว ฎูป เทียน ซามใส่ข้าวสาร

2. ถาดขนม ประกอบด้วย ขนมต้ม ขนมเทียน ขนมกวน ข้าวต้มมัด ขนมงา เป็นเครื่องประกอบบการเช่นไหว้

3. ถาดผ้า มีผ้าแดงและผ้าขาววางอยู่ในถาด

เครื่องใช้ที่นำมาใช้ในการประกอบพิธีนี้ นายเยื่อน คำนวน^๓ ได้อธิบายความหมายของสิ่งของเครื่องใช้ที่อยู่ในโคนแอม ไว้ว่า

- ข้าวเปลือกที่เป็นพันธุ์ข้าวสำหรับปลูก หมายถึง ให้มีข้าวไว้สำหรับปลูกทำพันธุ์ต่อไปเมื่อตั้งครอบครัวใหม่

- ลูกบิด กำไลทอง หมายถึง ให้ร่ำรวย มั่งมี

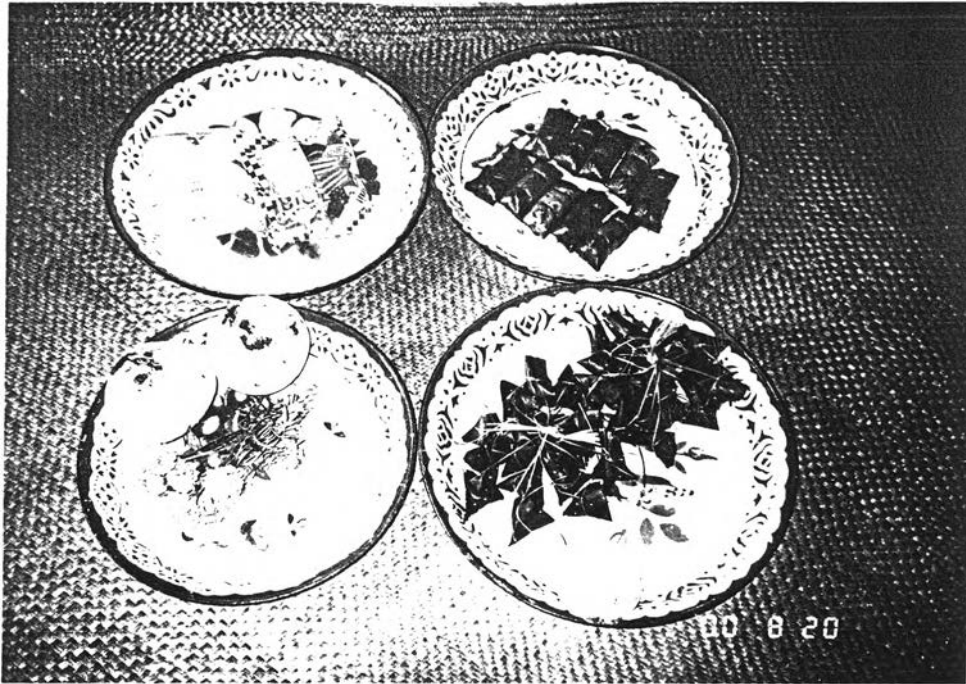
- ใบตองถักเป็นเกลียว หมายถึง ให้เป็นคนซื่อสัตย์ ไม่คดโกง เป็นคนหนักแน่น เป็นคนดี ไม่เกะกะเกร

- ขวานปูลู และเคียว หมายถึง เครื่องมือเครื่องใช้ไว้ให้ทำมาหากิน เลี้ยงครอบครัวต่อไป^๓

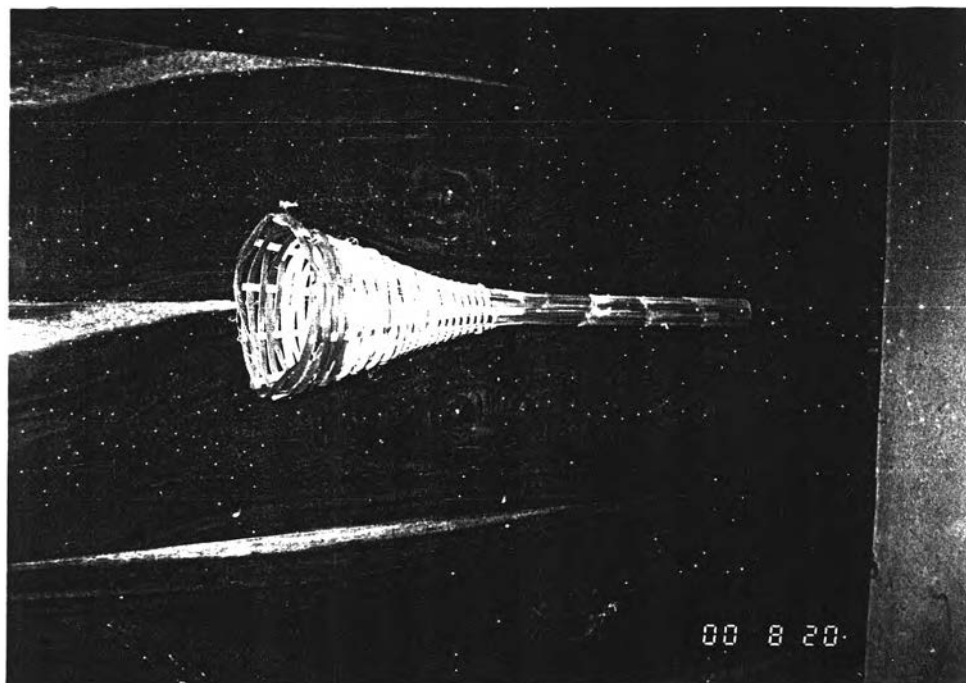
จะสังเกตได้ว่า ข้าวของเครื่องใช้ที่ใช้ในพิธีนี้ล้วนเป็นของที่หาได้ในท้องถิ่น และบางอย่างก็มีใช้สอยอยู่ในครัวเรือนอยู่แล้ว แสดงให้เห็นถึงความเรียบง่าย ไม่ยุ่งยาก อันเป็นลักษณะนิสัยี้อย่างหนึ่งของชาวช่องที่ชอบความเรียบง่าย

^๓ หมอปลุกผู้ทำพิธีแต่งงาน

^๓ สัมภาษณ์ นายเยื่อน คำนวน, หมอปลุกผู้ประกอบพิธีแต่งงาน, 14 มกราคม 2543.

ภาพที่ 23 ภาพเครื่องขันหมากในพิธีแต่งงาน
ที่มา : บ้านนายดอกกรัก สิ้นธุรส

ภาพที่ 24 ภาพขงแดง
ที่มา : บ้านนายดอกกรัก สิ้นธุรส

ภาพที่ 25 ภาพเครื่องปั่นฝ้าย ในพิธีแต่งงาน
ที่มา : บ้านนายดอกกรัก ลินธูรส

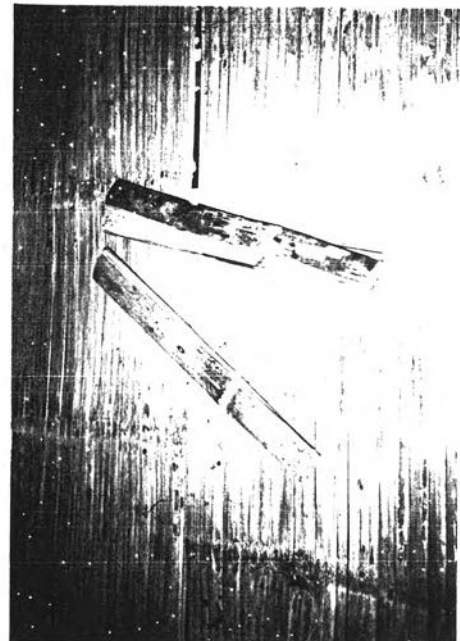
3.1.3 เครื่องดนตรี

เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบพิธีของชาวชองนั้น แต่เดิมมีแต่เครื่องประกอบจังหวะ ได้แก่ กลอง ไม้กรับ เคาะจังหวะประกอบการสวดคาถาของผู้ประกอบพิธี ปัจจุบันมีการนำเครื่องดนตรีอื่น ๆ มาประกอบมากขึ้น ตามแต่จะหาได้ เช่น ขลุ่ย ฉาบ ฉิ่ง กลองยาว เป็นต้น ในขั้นตอนแห่ขบวนชั้นหมากมีการแห่ด้วยกลองยาว ซึ่งประกอบด้วยกลองยาวประมาณ 8-10 ใบ โหม่ง กรับ ฉาบเล็ก และมีกลองชนิดหนึ่งรูปร่างคล้าย ๆ รั้วมะนา แต่ใช้ไม้ตี ซึ่งชาวชองก็เรียกว่ากลอง ตีประกอบจังหวะ แต่มีลักษณะการตีเป็นจังหวะแปลกออกไป ซึ่งก่อนจะเริ่มขบวนแห่ก็มีการให้ เหมือนขบวนกลองยาวของทางภาคกลาง จากนั้นเมื่อเริ่มขบวนแห่ก็จะตีเป็นจังหวะประกอบ เคลื่อนขบวนมาพร้อมชั้นหมากของเจ้าบ่าว

ในระหว่างที่ขบวนแห่ของเจ้าบ่าวแห่มาที่นั่น ที่บ้านเจ้าสาว จะมีการเล่นชนวดูชนควาย โดยมีผู้ถือเสากระทู้ให้จังหวะที่เรียกว่า คันทะลา มีลักษณะเป็นไม้ไผ่ยาวประมาณ 2 เมตร ด้านบน มีโครงไม้ไผ่ 2 อัน ซ้อนกัน ตรงปลายยอดของด้ามไม้ไผ่ มีกระดามะพร้าว ภายในบรรจุลูกยาง ซึ่งไว้ด้วยเชือกหรือเอ็น (ดังภาพที่ 27) เสียงที่เกิดจากการกระทู้ คันทะลา จะมี

ลักษณะเหมือนกระดิ่งที่ใช้สำหรับผูกคอวัวหรือควาย นอกจากนี้ยังมีผู้ถือกระดิ่งโลหะ เขย่าให้เกิดเสียงเป็นจังหวะประกอบการเล่นซนวีว ซนควายนี้ด้วย จึงจัดได้ว่า คันทะลานและกระดิ่งนี้เป็นเครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการฟ้อนรำด้วย เพราะใช้เสียงที่เกิดจากคันทะลานและกระดิ่งกำกับจังหวะผู้ฟ้อนรำก็ทำท่าทางตรงเสียงของคันทะลานและกระดิ่งด้วย

จะสังเกตได้ว่า เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบมักเป็นเครื่องดนตรีที่ให้จังหวะประกอบเท่านั้น ไม่มีเครื่องดนตรีที่ใช้สำหรับบรรเลงเป็นทำนอง ทำให้ไม่มีเพลงประจำสำหรับใช้ในการประกอบพิธี เนื่องจากในการประกอบพิธีแต่งงานใช้กลองไม้กรับตีประกอบในชบวนแห่ขันหมากเท่านั้น ผู้ร่วมในชบวนก็มักจะร้องเพลงที่มีจังหวะสนุกสนาน ไว้วางใจ ตามแต่ที่จะร้องกันได้ ซึ่งส่วนมากก็เป็นเพลงลูกทุ่งที่ได้ยินกันอยู่ทั่วไป

ภาพที่ 26 ภาพเครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบในพิธีแต่งงาน
ที่มา : บ้านนายดอกกรัก สีนธรด

ภาพที่ 27 ภาพไม้คั้นกะลา ประกอบการเล่นชนวัว
ที่มา : บ้านนายดอกกรัก สีนธูรส

3.1.4 บทร้อง

บทร้องที่ใช้ประกอบพิธีนั้นเป็นภาษาของ ปนกับภาษาเขมรและภาษาไทย โดยหมอปลุก หรือผู้ประกอบพิธีจะเปล่งเสียงร้องออกมาระหว่างการประกอบพิธี ซึ่งผู้ที่เป็นหมอปลุกเท่านั้นจึงจะร้องได้และถือกันว่าเป็นคาถาศักดิ์สิทธิ์ ดังนี้

1. ในท่งทำพิธีโค่นตะเคียนหมอปลุกจะร้องว่า

แบบปัดจังหวไสโพรง จูโดงตึงพี ใ้อดอกใ้อดาง เตยงเตยงพางพาง
มองเอ็ง เจียวกักด แสงเจือะกะยาง กรีบตองออกปลอง กะแซกะตุ๊กโอง กะไซงกะตุ๊กแกะ สุขเจน
อึดแยะ อินทังแกะ ทังโอง..."

ซึ่งบทร้องดังกล่าวแปลความหมายได้ว่า "เอาม้า เอาร่วงไปบรรทุกหมี
โอง มาใช้ไ้ในบ้าน ไปโค่นไม้มาทำบ้านเพื่อสร้างครอบครัวใหม่"

2. ในพิธีขึ้นไก่ หมอปลุกจะเดินวนรอบ ๆ คู่ป่าวสาวและเครื่องเช่น ทำเสียง
ไก่ขึ้น เขามีอศบตะโพกแล้วร้องว่า

"วี ภาภา เจวเทียวป้างป้าง เจอะตะพา ตัก ๆ ซ็อกกะนอยฮ็อกปลัก แหง กั้นไ้เหลนมันหัก" ซึ่งหมายความว่า "เข้าแล้ว หยิบเครื่องมือทำมาหากิน ออกป่าโดยเร็วไว เมื่อพบไม้ก็ใช้ขวานโค่นลงเสีย"

นอกจากนี้ในขั้นตอนอื่น ๆ หมอปลุกก็จะท่องคาถากำกับ ซึ่งโดยมากเป็น ภาษาของ แต่ไม่ได้เปล่งเสียงร้องออกมา

3.1.5 การแต่งกาย

เนื่องจากชาวซองเป็นผู้ที่มีวิถีชีวิตเรียบง่าย การแต่งกายที่ปรากฏจึงไม่ พิถีพิถัน โดยมากก็มักแต่งกายกันตามปกติ ที่แต่งกันอยู่ในชีวิตประจำวัน ดังจะได้ยกเอาการ แต่งกายของผู้ประกอบพิธีและเจ้าบ่าว เจ้าสาว มานำเสนอเท่านั้น ดังนี้

- การแต่งกายของผู้ประกอบพิธี

สวมเสื้อสีขาว นุ่งผ้าโจงกระเบน มีผ้าพาดไหล่ ผ้าที่ใช้พาดไหล่โดยส่วนมาก ใช้ผ้าขาวม้า หรือผ้าขาวตามแต่จะหาได้นำมาพาดไหล่ซ้ายทั้งชายหรือหญิง (ดังภาพ) และเมื่อเริ่ม ประกอบพิธี หมอปลุกผู้ประกอบพิธีจะนำผ้าพาดไหล่นี้ มาโปกศีรษะโดยนำผ้ามาพันรอบ ๆ ศีรษะแล้วเหน็บชายผ้า เพื่อไม่ให้หลุดลงมาระหว่างประกอบพิธี

ภาพที่ 28 การแต่งกายของผู้ประกอบพิธี

ที่มา บ้านนายดอกกรัก สันจูล

- การแต่งกายของเจ้าบ้าน

สวมเสื้อสีขาว นุ่งผ้าโจงกระเบนเป็นสีพื้นไม่มีลาย คิงภาพ

ภาพที่ 29 การแต่งกายของเจ้าบ้าน

ที่มา : บ้านนายดอกแก้ว สิ้นธุรส

- การแต่งกายเจ้าสาว

สวมเสื้อลูกไม้ นุ่งผ้าโจงกระเบนสีพื้น ไม่มีลาย สวมเครื่องประดับตามแต่จะหาได้
เช่น สร้อยคอ ต่างหู กำไลข้อมือ (ดังภาพ)

ภาพที่ 30 การแต่งกายของเจ้าสาว

ที่มา : บ้านนายคอกกรัก สีนจวบ

3.1.6 ผู้พ่อนำ

ผู้ที่เป็นผู้พ่อนำในพิธีแต่งงานใหญ่นี้ แบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม คือ ผู้ร่วมพิธี และผู้ประกอบพิธี กล่าวคือ

ผู้ร่วมพิธี เป็นผู้พ่อนำ ในช่วงที่ขบวนแห่ขันหมากของฝ่ายเจ้าสาว กำลังเดินทางมาถึงบ้านเจ้าสาว ที่ด้านบ้านเจ้าสาว จะมีชายสวมศีรษะที่ทำจากเขาวัว เขาควายเป็น พ่อนำ ทำท่าทางต่าง ๆ ในบริเวณลานบ้าน เรียกกันว่า พิธีชนวัว ชนควาย โดยมีชายอีก 3 คน ถือคันทะลานั้นคน (ถือทั้ง 2 มือ) ถือกระดิ่ง 1 คน และอีกคนถือข้างม้า ส่วนผู้พ่อนำที่สวมศีรษะเป็นเขาวัว และเขาควายนั้นมีจำนวนต่าง ๆ กันไป 2 คนบ้าง 3 คนบ้าง 4 คนบ้าง ตามแต่ทางบ้านงานจะจัดหามา¹

ผู้ประกอบพิธี เป็นชายที่มีวิชาเมตตา และได้รับการสืบทอดให้เป็นผู้ประกอบพิธีแต่งงานที่ชาวของ เรียกว่า หมอปลุก จะเป็นผู้พ่อนำ ทำท่าทางต่าง ๆ ในระหว่างขั้นตอนของการประกอบพิธีแต่งงาน ซึ่งผู้วิจัยจะได้บรรยายถึงลักษณะท่าทางที่ปรากฏในบทที่ 4 ต่อไป

3.1.7 ขั้นตอนในการประกอบพิธีแต่งงานใหญ่

เมื่อถึงวันกำหนดที่ทำพิธีแต่งงาน หลังจากที่ทางเจ้าบ่าวเตรียมเครื่องขันหมากเรียบร้อยแล้ว ก็จะเริ่มเคลื่อนขบวนแห่เจ้าบ่าวไปยังบ้านเจ้าสาว ก่อนจะยกขบวนไปบ้านเจ้าสาว ต้องจุดธูปเทียนบอกผีบรรพบุรุษเสียก่อน แล้วจึงเคลื่อนออกจากบ้าน โดยเจ้าบ่าวมีผ้าขาวคลุมศีรษะ มีผู้ถือมุ่มผ้าทั้งสองด้าน (ในปัจจุบันเปลี่ยนมาเป็นกางร่มให้เจ้าบ่าวแทน ดังภาพที่ 31)

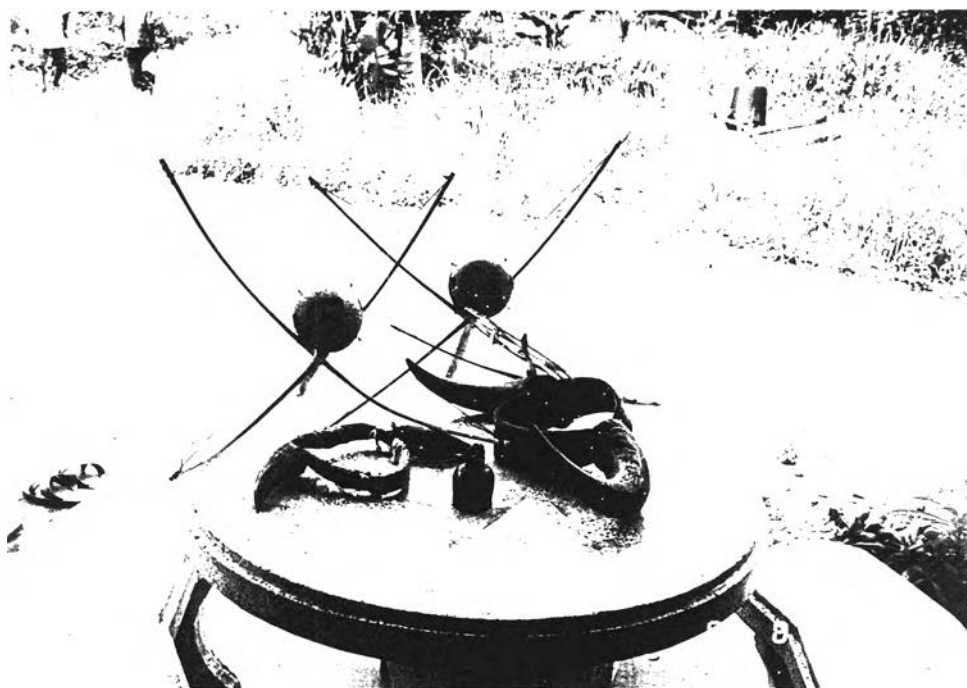
ทางบ้านเจ้าสาวระหว่างที่เจ้าบ่าวกำลังเคลื่อนขบวนขันหมากมา จะมีการเล่น ชนวัว ชนควาย โดยมีผู้สวมเขาวัว หรือเขาควายเป็น โสชน โสชวิดกัน (โดยมากผู้เล่นมักเป็นผู้ชาย) และมีผู้ถือเสากระทิงให้จังหวะ เสียงที่เกิดจากการกระทิงจะมีลักษณะคล้ายกระดิ่งที่ใช้ล่ามวัวหรือควาย ซึ่งในการเล่นชนวัว ชนควายนี้เอง จะมีการพ่อนำทำท่าทางต่าง ๆ สลับกับการไล่วิดผู้คนที่มาร่วมพิธีหรือข้าของในพิธีบ้าง เพื่อให้เกิดความสนุกสนาน ซึ่งท่าทางที่ปรากฏผู้วิจัยจะนำไปอธิบายในบทที่ 4 ต่อไป

¹ข้างม้า เป็นเครื่องใช้ประกอบการเล่นชนวัว ชนควาย มีลักษณะเป็นไม้ไผ่ยาวประมาณ 2 เมตร ยอดด้านบนมีรูปข้าง, ม้า ที่ประดิษฐ์ขึ้นติดอยู่ตรงปลายไม้ (ผู้วิจัย)

² ทั้งนี้เนื่องจากผู้เล่นชนวัว ชนควายนี้ จะมีการกระทำพิธีและสืบทอดการเล่นมาโดยเฉพาะในหมู่บ้านหนึ่ง ๆ จะมีผู้เล่นได้เพียง 2 - 3 บ้านเท่านั้น (สัมภาษณ์นายโพธิ์ ศรีบุรุษ, เจ้าของคณะผู้เล่นชนวัว ชนควาย, 20 กรกฎาคม 2543)

ภาพที่ 31 ภาพขบวนแห่ขันหมาก ในพิธีแต่งงาน
ที่มา : บ้านนายดอกกรัก สีนครุส

ภาพที่ 32 ภาพอุปกรณ์ประกอบการเล่นฆ้องวง ซนควาย
ที่มา : บ้านนายดอกกรัก สีนครุส

ภาพที่ 33 ภาพการเล่นชนวัว ชนควาย
ที่มา : บ้านนายดอกกรัก สีนครุส

เมื่อขบวนเจ้าบ่าวเคลื่อนที่มาถึงบ้านเจ้าสาว ฝ่ายเจ้าสาวจะจัดคนลงไปปรับเครื่องขันหมากเข้าไปสู่บริเวณที่ทำพิธี อาจเป็นโรงที่ปลูกสร้างขึ้น หรือบนบ้านของเจ้าสาวแล้วแต่จัดเตรียมไว้ เจ้าสาวจะยื่นธูปรับเจ้าบ่าวและตักน้ำล้างเท้าให้เจ้าบ่าว จากนั้นเด็กที่พ่อแม่พี่น้องยังไม่มีการในครอบครัวตาย จะเป็นผู้นำเจ้าบ่าวเข้ามายังสถานที่ประกอบพิธี

เจ้าบ่าวเจ้าสาวเมื่อเข้ามาในสถานที่ประกอบพิธีแล้วจะนั่งคู่กันที่หน้าโคกเมอญาติผู้ใหญ่ของทั้งสองฝ่ายนั่งล้อมรอบเป็นลิ่มสี่เหลี่ยม ก่อนที่หมอปูจะเริ่มทำพิธี เจ้าบ่าวเจ้าสาวจะต้องไหว้ผีก่อน เครื่องไหว้ผีใช้ข้าวและกับข้าวที่จัดไว้ 1 คำรับ

เป็นผู้ทำพิธี ซึ่งมักเป็นชาวซ่งที่ได้รับการถ่ายทอดคาถาและวิชา เพื่อทำพิธีมาโดยเฉพาะ

ในทันที ผู้วิจัยเข้าใจว่า น่าจะเป็นการเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษของฝ่ายเจ้าสาว รวมไปถึงผีอื่น ๆ ที่อยู่ในบริเวณพิธีอีกด้วย

ภาพที่ 34 ภาพเจ้าสาวตักน้ำล้างเท้าให้เจ้าบ่าว
ที่มา : บ้านนายดอกกรัก ลินธูรส

หลังจากบ่าวสาวไหว้ผีแล้ว หมอปลุกจะเริ่มทำพิธี โดยเริ่มสวดคาถาชุมนุมเทพดา
ชุมนุมผีบรรพบุรุษ ให้มาร่วมปกปักรักษาให้บ่าวสาวมีความสุข เป็นสิริมงคลแก่บ่าวสาวและผู้
ร่วมพิธี และจุดธูปเทียนปักลงในโคแฉม บ่าวสาวจะเคาะที่กระบุงข้าวเป็นการยอมรับกันและกัน
ว่าเป็นสามีและภรรยาจากนั้น หมอปลุกจะไหว้บายศรี เช่นเหล้าลงในเซ่งเลง เอาผ้าขาวมา
คลุมศีรษะ เจ้าบ่าว เจ้าสาว เสกคาถา เอาหมากพลูวางบนศีรษะเจ้าบ่าวเจ้าสาว ซึ่งระหว่างที่
หมอปลุกเอาผ้าขาวคลุมศีรษะบ่าวสาว และเสกหมากพลูนี้ ผู้ที่สวมเขี้ยว เขาควย ก็จะถูกขึ้น
ฟ้อนรำ และทำท่าขวิดกันอยู่รอบ ๆ พิธี จนกระทั่งหมอปลุกเอาหมากพลูวางบนศีรษะเจ้าบ่าว
เจ้าสาวเรียบร้อยแล้วจึงหยุด หมอปลุกตั้งใบตองที่ถักไว้เป็นแกสียรวงเซ่งเลงมาที่บ่าวสาว
หมายความให้ผู้หญิงหนุนผู้ชายแบก คือ ให้ช่วยกันทำมาหากิน จากนั้นเทเหล้ารดที่ขวานปูลู และหัวไก่

จากนั้นจะเป็นการทำพิธีโค่นตะเคียน ซึ่งในการทำพิธีโค่นตะเคียนนี้จะสมมุติ
ให้เซ่งเลง¹ เป็นต้นตะเคียน หมอปลุกจะถือขวานปูลู² ฟ้อนรำ เดินวนทางซ้ายไปรอบบ่าวสาว
และญาติพี่น้องอยู่ในพิธี เดินครบรอบหนึ่งก็จะทำท่าโค่นหนึ่งครั้งจนครบ 3 รอบ (ท่ารำที่ปรากฏ
ผู้วิจัยนำไปอธิบายในบทที่ 4)

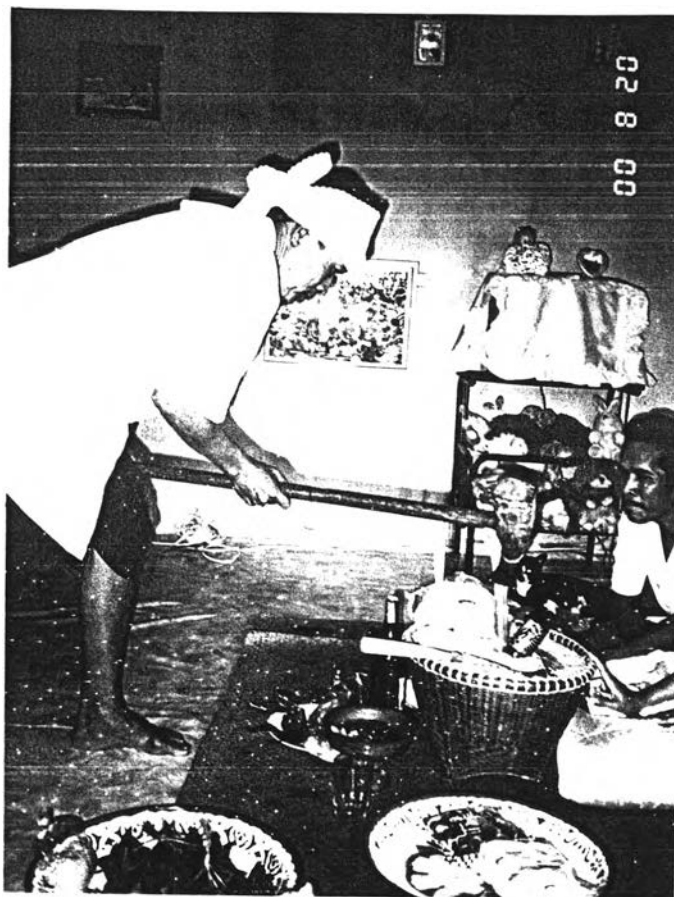
¹ ขวานปูลูเป็นเครื่องมือใช้ในการประกอบอาชีพของชาวขอม มีลักษณะคล้ายขวาน
โดยทั่วไป แต่มีด้ามจับยาวกว่า (ดูภาพที่ 12)

ภาพที่ 35 ภาพเจ้าบ่าว เจ้าสาว นั่งคู่กันหน้าโคณเฒอ ในบริเวณพิธี
ที่มา : บ้านนายดอกกรัก สิ้นธุรส

ภาพที่ 36 ภาพ หมอปลูกทำพิธีโค่นตะเคียน
ที่มา : บ้านนายดอกกรัก สิ้นธุรส

ภาพที่ 37 หมอปลุกทำพิธีโค่นตะเคียน
ที่มา : บ้านนายดอกกรัก สิ้นธุรส

เมื่อเสร็จจากการทำพิธีโค่นตะเคียน หมอปลุกจะทำพิธีชันไก่ หมอปลุกจะตีปีกเดินไปรอบพิธีสลับกับทำท่ารำ 2-3 ท่า เมื่อครบ 1 รอบ ก็จะตบสะโพกและชันเป็นเสียงไก่ พร้อมกับร้องว่า "เจวทีย่นป้างป้าง เจอะตะพาดัก ๆ ซ็อกกะนอยฮ้อกปลัก แทงกันแหลนให้แหลนมันหัก" โดยรอบแรกจะชันเป็นเสียงไก่พันสาม รอบที่ 2 ชันเป็นเสียงไก่ชน รอบที่ 3 ชันเป็นเสียงไก่แจ้ จากนั้นหมอปลุกจะพานูให้เจ้าบ่าวเจ้าสาว แล้วจับหัวโขกกัน ทำอย่างนี้ 3 ครั้ง แล้วหมอปลุกจะตีหม้อเหล็กจากกระปุก เสกคาถาอาคมแล้วส่งให้คู่บ่าวสาวตีหม้อคนละครั้งโดยให้ผลัดกันป้อน

ต่อจากขั้นตอนดังกล่าวจะเป็นพิธีรับขวัญ หมอปลุกจะปูผ้าแดง บนผ้าแดงมีหมากพลูวางอยู่ เจ้าบ่าว เจ้าสาว กราบลงไปตีผ้าแดงพร้อม ๆ กัน พ่อแม่บ่าวสาวนำข้าวสารมาโปรยข้างหลัง แล้วตบไหล่เจ้าบ่าวเบา ๆ 1 ครั้ง ญาติพี่น้องของทั้งสองฝ่ายก็นำด้ายมาผูกข้อมือให้บ่าวสาว กล่าวคำอวยพร เป็นอันเสร็จพิธี

บางครั้งเปลี่ยนจากเหล็กเป็นน้ำมันดีเสกคาถาที่หมอปลุกทำได้

หลังจากเสร็จพิธีแล้ว คู่บ่าวสาวมาไหว้เก้าอี้ทั้งสองฝ่าย เครื่องไหว้ที่ใช้คือ เนื้อหมู แล้วจึงไปไหว้หมอบปลุก โดยใช้ชาหมูเป็นเครื่องไหว้ จากนั้นแล้วก็ทำพิธีส่งตัวเข้าหอ พิธีส่งตัวเข้าหอนี้จะทำกันในตอนเย็น พอเริ่มจะชะมัว ๆ หมอบปลุกจะเตรียมน้ำ 1 ขัน บายศรีปากชาม เหล้า 1 ขวด เสื้อ หมอน เริ่มทำพิธีโดยสอดคทาธูปมธุรมณฑา แล้วส่งสอนบ่าวสาว หลังจากเสร็จพิธี บ่าวสาวไปกราบไหว้ พ่อแม่ มีไม้พิน 3 คู่ มีด 3 เปลาะ น้ำ 1 ขัน เจ้าสาวยกน้ำส่งให้แม่ เจ้าบ่าวยกพินให้พ่อ เป็นอันเสร็จพิธีส่งตัวเข้าหอ

เมื่อแต่งงานแล้ว เจ้าบ่าวพักอยู่บ้านเจ้าสาว 3 วันก่อน แล้วจึงพาเจ้าบ่าวไปกราบไหว้ญาติของตน ในการไปไหว้ญาติฝ่ายชายถือฤกษ์ในตอนเช้าเท่านั้น ถือกันว่าตอนเช้าเป็นฤกษ์เย็น จะได้ดีอยู่กันอย่างอยู่เย็นเป็นสุข สิ่งที่น่าไปกราบไหว้ คือ ขนมเช่นผีในวันแต่งงาน

จากการศึกษาการประกอบพิธีแต่งงานใหญ่ของชาวชองนี้ทำให้ทราบว่า การกระทำในแต่ละขั้นตอนล้วนมีความหมายในการกระทำดังกล่าว อันเป็นการปลุกผีหรือส่งสอนแก่คู่บ่าวสาวแทบทั้งสิ้น ดังนี้คือ

- เมื่อเจ้าสาวออกมาจับโควแอมเข้าไปแล้วตักน้ำมาล้างเท้าเจ้าบ่าว หมายถึง การยอมรับเจ้าบ่าวเป็นสามีของตน
- เจ้าบ่าว เจ้าสาว เคาะที่โควแอม หมายถึง ทั้งคู่ยอมรับการเป็นสามีภรรยา
- เมื่อหมอบปลุกนำผ้าขาวคลุมศีรษะคู่บ่าวสาวแล้ว ดึงใบตองจากเชิงเลงเสกคทาแล้วนำมาวางบนป่าของเจ้าบ่าวและเจ้าสาว หมายถึง ให้ผู้หญิงทูน ผู้ชายแบก คือช่วยกันทำมาหากินจะได้มีร่มรวยเป็นที่พึ่งแก่ญาติพี่น้องในอนาคต
- การเล่นชนวัว ชนควาย ระหว่างหมอบปลุกนำผ้าขาวมาคลุมศีรษะคู่บ่าวสาว เป็นการแสดงถึงอาชีพของชาวชอง คือ การออกไล่สัตว์ เป็นการปลุกผีให้คู่บ่าวสาวขยันทำมาหากิน
- เมื่อหมอบปลุกนำเหล้าเสกมารดที่ขวานปู่ หมายถึง ขวานปู่นี้เป็นเครื่องมือในการทำมาหากินที่สำคัญ ต้องหมั่นลับขวานปู่ให้คมอยู่เสมอเพื่อจะได้ทำมาหากินได้ดี
- การทำพิธีโค่นตะเคียน หมายถึง เจ้าบ่าวจะต้องเป็นคนขยันขันแข็ง อดทนในการทำมาหากิน เชิงเลงเป็นตัวแทนของต้นไม้เมื่อพบไม้ก็ใช้ขวานปู่โค่นลงเสีย

ภาษาของ หมายถึง แสงสลัว ๆ คือ ในระหว่างตะวันจะลับฟ้านั่นเอง

- การทำพิธีขึ้นไถ่ หมายถึง เจ้าสาวจะต้องเป็นคนขยันทำมาหากิน ตื่นนอนแต่เช้าเหมือนไถ่
- หมอบปลุกจับศีรษะคู่บ่าวสาวโขกกันเบา ๆ หมายถึงให้ร่วมกันทำมาหากินแล้วแบ่ง 3 ที่ หมายถึง ให้เป็นคนใจคอหนักแน่น ไม่หุเบาเชื่อใครง่าย ๆ เพราะจะทำให้ไม่มีความสุข
- หมอบปลุกให้บ่าวสาวตีมเหสีหรือน้ามนต์เสกจากขันใบเดียวกัน หมายถึงให้ร่วมทุกข์ร่วมสุขด้วยกัน⁴
- พ่อแม่เจ้าสาว โปรยข้าวสารข้างหลังคู่บ่าวสาวและตบไหล่เจ้าบ่าว 1 ครั้ง หมายถึง การยอมรับเจ้าบ่าวเป็นบุคคลหนึ่งในครอบครัว
- ในการส่งตัวเข้าหอ เจ้าสาวต้องเอาน้ำให้แม่ น้ำนี้หมายถึง ความเย็นสอนให้เจ้าสาวเป็นคนใจเย็นเหมือนน้ำ ส่วนเจ้าบ่าวต้องเอาฟืนให้กับพ่อเป็นการแทนคุณพ่อที่เตรียมตัดฟืนมาให้ตีมน้ำเมื่อตอนที่แรกเกิด

จะเห็นได้ว่า การประกอบพิธีในขั้นตอนต่าง ๆ ข้าวของเครื่องใช้ในพิธี การทำท่าทางต่าง ๆ รวมไปถึงการฟ้อนรำในพิธีนี้ ล้วนเป็นการสื่อความหมายเพื่อปลุกฝังและสั่งสอน คู่บ่าวสาวเรื่องการใช้ชีวิตคู่ รวมไปถึงการดำรงชีวิตอยู่กันเป็นครอบครัวต่อไปในภายภาคหน้าเช่น สอนให้ขยันทำมาหากิน ให้เป็นคนใจคอหนักแน่น ไม่หุเบา ให้ร่วมทุกข์ร่วมสุขกัน เพื่อที่จะดำรงชีวิตได้เป็นครอบครัวที่สมบูรณ์ต่อไป โดยใช้อุปกรณ์ ข้าวของเครื่องใช้ และการทำท่าทางเป็นการสื่อความหมาย ทั้งนี้เนื่องจากสังคมของชาวของเป็นสังคมของคนที่อยู่ในป่า ไม่ได้รับการศึกษาในระดับสูงเหมือนกับคนในสังคมอื่น ๆ ท่าทางที่ใช้ในการสื่อความหมายจึงเป็นท่าทางที่ง่าย ๆ อาศัยข้าวของเครื่องใช้ที่มีอยู่ภายในครัวเรือน หรือเป็นสิ่งที่มีอยู่รอบ ๆ ตัว มาใช้ในการประกอบพิธีและสื่อความหมาย รวมไปถึงท่าทางการฟ้อนรำที่อยู่ในพิธีนั้นก็ไม่ได้พิถีพิถันมากนักเป็นการเลียนแบบธรรมชาติ โดยไม่ได้ตัดแปลงให้เกิดเป็นความงามเลย เพียงแต่มุ่งหมายเพื่อใช้ในการสั่งสอนและสื่อความหมายเท่านั้น โดยไม่ได้มุ่งหมายให้เกิดความบันเทิง ท่าทางที่แสดงออกมาในการฟ้อนรำ จึงเป็นท่าทางตามธรรมชาติที่มีได้จัดแต่งให้สวยงาม หรือนำมาประดิษฐ์ขึ้นใหม่ให้มีท่าทางการเคลื่อนไหวที่ต่อเนื่องเป็นเรื่องราวเหมือนกับการแสดงนาฏศิลป์ไทยโดยทั่วไป

⁴อรสม สุทธิสาคร, "ของ : ตำนานชนพื้นเมืองภาคตะวันออกเฉียงเหนือ", ชีวิตจากเงาเวลา, (กรุงเทพฯ : ดันอ้อ, 2533), หน้า 182.

ทำร่ำที่ปรากฏในพิธีแต่งงานของชาวชองนี้สามารถแบ่งได้ 2 กลุ่ม คือ
กลุ่มที่ 1 ผู้พ่อนำเป็นผู้ร่วมในพิธี ได้แก่ การพ่อนำที่ปรากฏในการเล่นชนวิ้ว ชนควาย ก่อนที่
ขบวนเจ้าสาวจะมาถึงบ้านเจ้าสาว

กลุ่มที่ 2 ผู้พ่อนำเป็นหมอบปลุกผู้ทำพิธี ซึ่งปรากฏทำร่ำ ระหว่างการประกอบพิธี ทั้งพิธีโค่น
ตะเคียน และพิธีขันไก่ ซึ่งผู้วิจัยจะได้อธิบายทำร่ำที่ปรากฏในบทที่ 4 ต่อไป

3.2 องค์ประกอบและขั้นตอนการประกอบพิธีเล่นผีหิ้ง

การเล่นผีหิ้งมีลักษณะคล้ายกันกับการเล่นทรงแม่ศรีของทางภาคกลาง กล่าวคือ เป็น
การเล่นเพื่อเชื้อเชิญดวงวิญญาณให้มาเข้าร่างคนทรง เพียงแต่การเล่นผีหิ้งนี้เชิญแต่วิญญาณของ
ผีบรรพบุรุษให้มาเข้าร่างคนทรง ผีบรรพบุรุษที่เชิญมาก็คจะเป็นญาติของบ้านที่ทำพิธีเท่านั้น ชาว
ชองเชื่อกันว่า การเล่นผีหิ้ง เป็นการชนไหว้ผีบรรพบุรุษ ซึ่งในรอบ 1 ปี ในครอบครัวหนึ่งหรือ
ตระกูลหนึ่งจะต้องจัดทำขึ้น จุดมุ่งหมายของการเล่นก็เพื่อต้องการทราบว่ามีวิญญาณญาติผู้ใหญ่ที่
ตายไปแล้วนั้น สุขสบายดีหรือไม่ และเป็นการทำให้ญาติที่ตายไปแล้วมาเห็นว่า ลูกหลานที่อยู่มี
ความเป็นอยู่อย่างไร

เกี่ยวกับความเป็นมาของการเล่นผีหิ้งนี้ พระครูธรรมสรคุณ หรือหลวงพ่อเขียน ธรรมโธ
เจ้าอาวาสวัดกระทิงได้กล่าวไว้ว่า...⁵

"ผีหิ้งนั้นเกิดมาจากเด็กเลี้ยงควาย เพราะชาวชองนิยมทำไร่ทำนา กัน แต่นิยมทำนา
มากกว่าทำไร่ เมื่อนิยมทำนามาก เด็กเลี้ยงควายก็มาก... เมื่อไม่มีอะไรจะเล่น เด็ก ๆ ก็มักสนุก
ก็สมมุติให้พวกแต่งตัวกัน เอาผ้าเคียนหัวแล้วเอาดอกไม้เหน็บที่รอบ ๆ หัว แล้วเชิญให้ผีเข้า
สมมุติทำเป็นผีคนนั้นคนนี้เข้า หรือคนที่ตายไปแล้วหลายปีเล่นกันสนุก ผู้ใหญ่มาเห็นเข้าก็เกิดเห็น
ดีงามเลยเอามาตัดแปลงให้เป็นการเล่นที่ต้องทำเป็นประจำทุกปี และให้ทำกันสืบทอดต่อ ๆ มา
ต้องเล่นกันทุกปี ๆ ละ 1 ครั้ง ถ้าบ้านไหนไม่เล่น ในบ้านในสกุลนั้นจะเกิดความไม่สบายขึ้น..."

⁵ พระครูธรรมสรคุณ (เขียน ธรรมโธ), อายุธรรมของ จันทบุรี, (จันทบุรี : คนรักบ้าน
2541), หน้า 17 - 18

สำหรับการกำหนดวันเล่นผีหึ่งนั้น มักจะกำหนดเล่นกันตั้งแต่เดือนสี่ถึงเดือนหก เลือกเอาวันใดวันหนึ่งที่ทุก ๆ คนภายในญาติพี่น้องสะดวกที่จะมารวมกันได้ ซึ่งการเล่นผีหึ่งนี้จะกำหนดเล่นกันในเวลากลางคืน เมื่อกำหนดวันได้แล้วก็จะบอกแก่ญาติพี่น้องทุกคนให้รู้กัน ไม่ว่าจะอยู่ไกลแค่ไหนก็ต้องบอกให้รู้ทั่วถึงกันทั้งหมด อย่างน้อยครอบครัวหนึ่งก็ต้องมีตัวแทนมาร่วมในการเล่นผีหึ่ง 1 คน ในวันทำพิธีญาติพี่น้องก็จะเอาข้าวสารมารวมกันที่บ้านทำพิธีด้วย เมื่อเสร็จพิธีก็หุงหาอาหารแล้วรับประทานร่วมกัน เป็นการรวมญาติพบปะสังสรรค์กันอีกอย่างหนึ่งไปด้วย

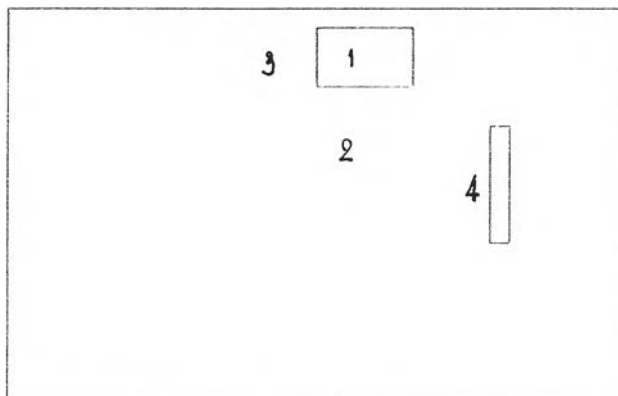
จากการเก็บข้อมูลภาคสนามที่หมู่บ้านกระทิง จ.จันทบุรี ทำให้ผู้วิจัยพบว่า กำหนดวันที่นัดเพื่อเล่นผีหึ่งนี้ นอกจากจะต้องอยู่ในช่วงเดือนสี่ถึงเดือนหกแล้ว ยังต้องกำหนดไม่ตรงกับวันพระอีกด้วย ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากแต่เดิมจังหวัดจันทบุรีมีสภาพความอุดมสมบูรณ์ ฝนตกต้องตามฤดูกาล และเป็นเมืองชายฝั่งทางภาคตะวันออกที่มีลมมรสุมพัดผ่าน จึงต้องกำหนดวันเล่นในช่วงเดือนที่ยังไม่มีฝนตกชุกเพื่อความสะดวกในการเดินทางของญาติพี่น้องที่อยู่ไกล และอาจเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ครอบครัวและวงศ์ตระกูลที่จะต้องเริ่มประกอบอาชีพในการทำนาทำไร่ ในช่วงฤดูฝนถัดไปที่กำลังจะมาถึง ซึ่งในระยะแรกก็คงทำพิธีกันได้ทุกวันไม่ได้เว้นวันพระ แต่ต่อมาเมื่อชาวสงฆ์เริ่มนับถือศาสนาพุทธ และต้องประกอบกิจกรรมทางศาสนาพุทธในวันพระอย่างคนไทย จึงได้ยกเว้นการเล่นผีหึ่งในวันพระด้วยเช่นกัน ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเสนอองค์ประกอบของพิธีการเล่นผีหึ่งดังหัวข้อต่อไป

(ข้อมูลที่น่าเสนอได้มาจากการเก็บข้อมูลภาคสนาม การเล่นผีหึ่งของชาวสงฆ์ที่หมู่บ้านกระทิง บ้านของนางปราณี มณฑิ ในวันที่ 22 เมษายน 2543 บ้านเลขที่ 44/2 หมู่ 5 ตำบลพลวง กิ่งอำเภอเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี)

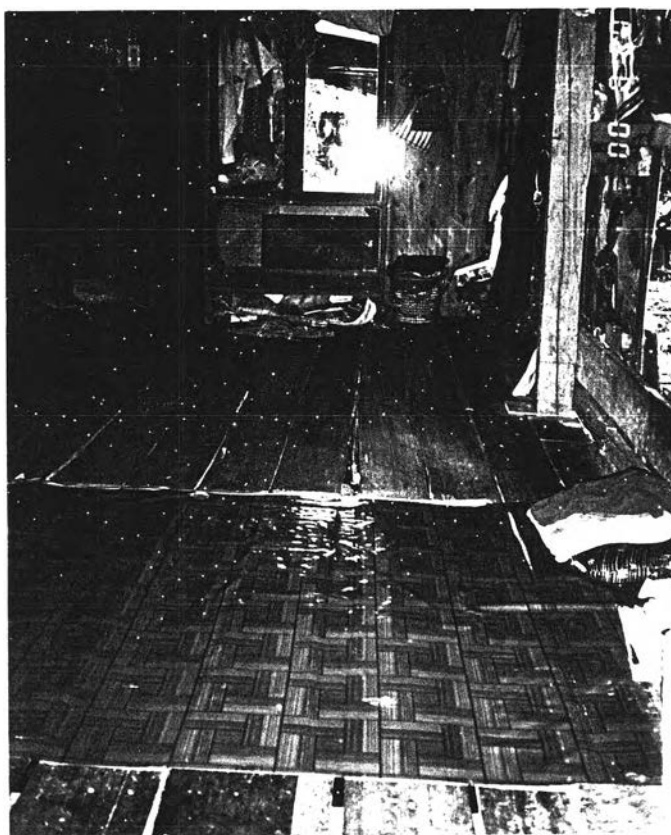
3.2.1 สถานที่

สถานที่ใช้ประกอบพิธี คือ บริเวณภายในบ้านที่บรรดาญาติติดกลงกันให้เป็นบ้านทำพิธี เจ้าของบ้านจะจัดเตรียมสถานที่ โดยมากมักเลือกบริเวณที่มีความกว้างพอที่จะให้ญาติพี่น้องที่จะมานั่งรวมกันอยู่ได้ จากนั้นจะต้องเตรียมหึ่งที่ใช้สำหรับทำพิธีลักษณะเหมือนกับหึ่งพระ แต่มักทำด้วยไม้ มีความกว้างประมาณ 60 เซนติเมตร และยาวประมาณ 70 เซนติเมตร ทั้งสองข้างของหึ่งมีไม้ต่อยื่นออกไปลักษณะคล้ายขาข้าง ใช้สำหรับห้อยขนม ที่ตั้งของหึ่ง จะอยู่ตรงกลางบริเวณที่ทำพิธี โดยยกวางให้สูงจากพื้นประมาณ 1 เมตร ดังแผนผังที่ในหึ่งจะใส่ขนมและเครื่องเช่น ดังที่ผู้วิจัยจะได้อธิบายในหัวข้อเครื่องใช้ในพิธีต่อไป

แผนผังที่ 4 แผนผังแสดงบริเวณสถานที่ใช้ทำพิธีเล่นผีหึ่ง

- 1 คือ หิ้งสำหรับประกอบพิธี
 - 2 คือ ที่นั่งของคนทรง
 - 3 คือ ที่นั่งของญาติผู้ทำหน้าที่เซ่นห้ำหั่นให้ผีที่เข้ามาเข้าทรง
 - 4 คือ ที่นั่งของผู้ร้องเพลง และตีเครื่องประกอบจังหวะ
- บริเวณส่วนที่เหลือก็จะเป็นที่นั่งของบรรดาญาติที่เข้ามาร่วมพิธี

ภาพที่ 38 ภาพแสดงบริเวณสถานที่ประกอบพิธี

ที่มา : บ้าน นางปราณี มนต์ดี 22 เมษายน 2543

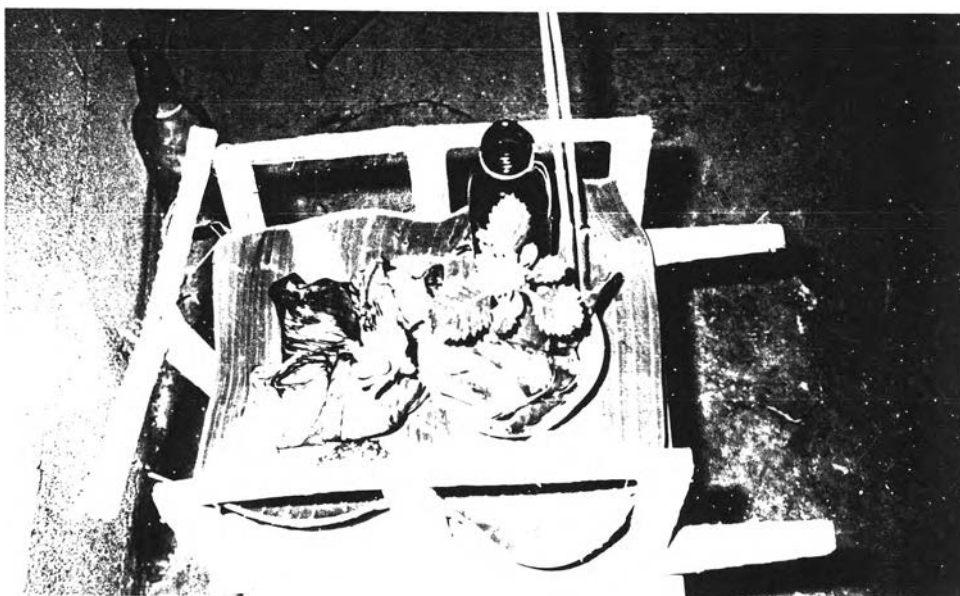
3.2.2 เครื่องใช้ในพิธี

เครื่องใช้ในพิธีผีหิ้งนี้แบ่งเป็น เครื่องเซ่นไหว้สำหรับผี และเครื่องใช้สำหรับเล่นผีหิ้ง ดังนี้

- เครื่องเซ่นผี ประกอบด้วย

1. ขนมเทียน
2. ไก่
3. ขนมแดง**
4. หมากพลู
5. เหล้า (โดยส่วนมากใช้เหล้าขาว)
6. น้ำ
7. ข้าวและกับข้าวที่เรียกว่า ข้าวปล่าปลาอย่า
8. ดอกไม้ รูป

ของทั้งหมดนี้ จัดใส่ไว้ในหิ้งเหมือนกับหิ้งที่ใช้ในการประกอบพิธี แต่มีขนาดเล็กกว่า คือ กว้างประมาณ 30 เซนติเมตร ยาวประมาณ 40 เซนติเมตร ตั้งหิ้งเซ่นผีนี้ไว้ในบริเวณบ้านตรงส่วนไหนที่ได้ของบ้าน ดังรูปภาพที่ 39

ภาพที่ 39 หิ้งใส่เครื่องเซ่นผี

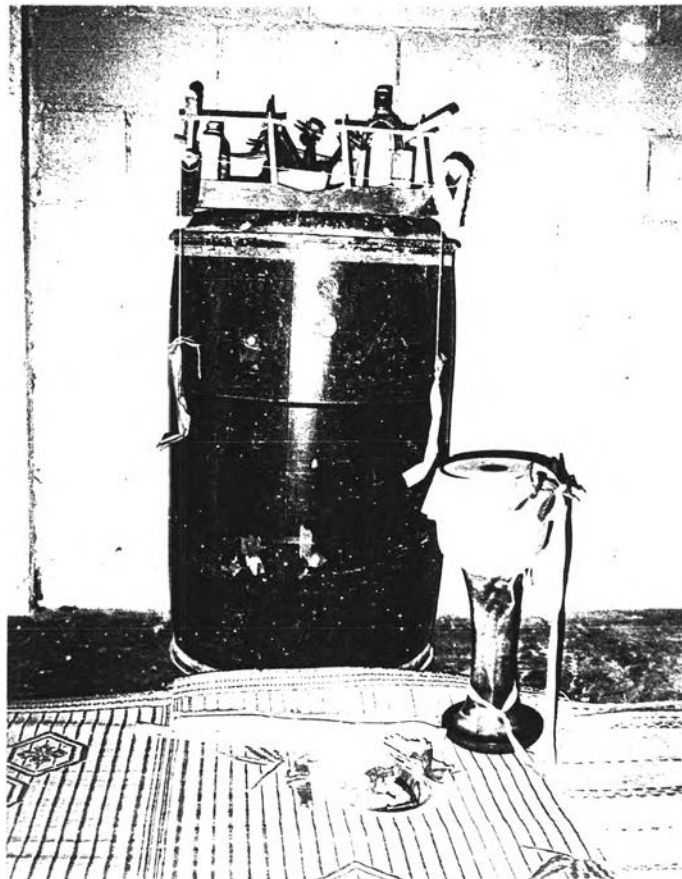
ที่มา : บ้านนางปราณี มณสี 22 เมษายน 2543

*ในที่นี้ หมายถึงวิญญาณโดยทั่วไปที่เร่าร้อน พเนจรอยู่ในบริเวณประกอบพิธี (สัมภาษณ์ นางหนอม หัตถ์, 22 เมษายน 2543).

**ขนมแดง คือ ข้าวเหนียวแดงของภาคกลางนั่นเอง

เครื่องใช้สำหรับเล่นผีหึ่ง ประกอบด้วย

1. หึ่งใหญ่ขนาดกว้าง 60 เซนติเมตร ยาว 70 เซนติเมตร
2. ขนมหึยงไต้กวนมะพร้าว
3. ขนมห้าง
4. ไต้กุ่ม 2 ตัว วางบนหึ่ง 1 ตัว วางในกระบุงข้าว 1 ตัว
5. ขายศรีปากชาม วางในกระบุงข้าวเปลือก
6. เหล็ก วางอยู่บนหึ่ง และในกระบุงข้าว
7. หมากพลู ดอกไม้ ธูปเทียน
8. ผ้าขาว
9. ข้าวสุกใส่ถ้วยวางบนหึ่ง

ภาพที่ 40 เครื่องใช้สำหรับเล่นผีหึ่ง

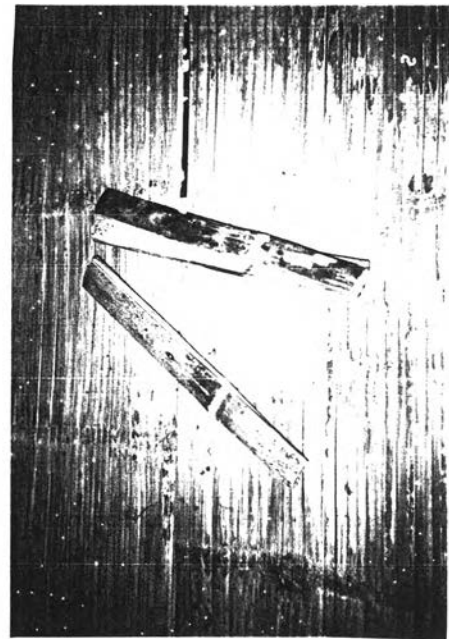
ที่มา : บ้านนางปรายเป็ มณฑลที่ 22 เมษายน 2543

*บางที่ก็ท้อไบ๋ตองไต้จาน วางไว้ข้างกระบุงข้าวเปลือก

เครื่องใช้สำหรับเล่นผีหึ่งนี้จะจัดเตรียมไว้มากพอประมาณ ทั้งนี้เนื่องจาก ระหว่างการเล่น คนที่เป็นร่างทรงจะลุกขึ้นมาหยิบอาหาร หยิบขนมที่หึ่งกินไปพลางลุกขึ้นรำไป พลาง หรือบางทีก็กินไปพลาง ร้องให้ไปพลางแล้วแต่จะแสดงออกมา หากของหมดบางทีก็จะ เรียกร้องเอาใหม่ ถ้าไม่ได้ก็จะโกรธและด่าว่า

3.2.3 เครื่องดนตรี

เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการเล่นผีหึ่งเป็นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องกำกับ จังหวะ ได้แก่ กลอง ไม้กรับ (ตึงภาพ) เครื่องดนตรีเหล่านี้ใช้ตีประกอบบทร้องที่ใช้สำหรับเชิญ ผีมาเข้าร่างคนทรง เมื่อร้องเพลงจบและผีมาเข้าร่างคนทรงแล้วจึงหยุดตี เมื่อจะเชิญดวง วิญญาณดวงใหม่ จึงเริ่มร้องเพลงและตีกลอง ไม้กรับ ประกอบอีกโดยผู้ที่ทำหน้าที่ตีกลอง ไม้กรับ และร้องเพลงในการเล่นผีหึ่งนี้เรียกว่า หมอเชิญ

ภาพที่ 41 ภาพเครื่องดนตรีประกอบการเล่นผีหึ่ง

ที่มา : บ้านนางปราณี มนต์ที่ 22 เมษายน 2543

ลักษณะเป็นกลองลูกเล็ก ๆ หน้าเดียวข้าง 2 หน้าบ้าง สุดแต่จะหามา บางทีก็ เรียกว่า โทน (สัมภาษณ์ นางหอม หิณษ์ ร่างทรง ในพิธีเล่นผีหึ่ง, 4 เมษายน 2543)

3.2.4 บทร้อง

บทร้องที่ใช้ในการเล่นผีหิ้งที่นาเสนอนี้ ผู้วิจัยถอดจากเทปบันทึกเสียงในการเล่นผีหิ้งที่บ้านนางปราณี มณเฑียร วันที่ 22 เมษายน 2543 เวลา 20.00 น – 22.00 น

เชิญเอ๋ยมาเชิญลง	เชิญเจ้าทุกองค์และเทวดา
องค์ใดที่ศักดิ์สิทธิ์	ให้เสนารมิตท่านลงมา
ลงมาเดวิดจน้อย ๆ	ห้อยลงมาเดวิดใหญ่ ๆ
ลงมาอยู่วังเอ๋ยวัง	ให้วังลงมาอยู่ไ้ ๆ
ลูกขึ้นจะนุ่งเอ๋ยผ้า	ลูกขึ้นจะทาน้ำมัน
เร็ว ๆ สักหน่อยเอ๋ย	เร็ว ๆ สักหน่อยนา
หน่วงหนักซักช้า	ใครว่ากระไร
ระทวยแม่เอ๋ยระทอย	เหมือนดั่งยอดแพงพวย
เขาร่าก็ร่าเอ๋ยคิ้ว	งามไม่งาม ไม่รู้เลย

บทร้องดังกล่าว หมอเชิญจะร้องซ้ำทุกบาท ประกอบกับการตีกลอง ไม่ได้รับประกอบจังหวะ จะเห็นได้ว่าคำที่ใช้ในบทร้องเป็นคำภาษาไทย จากการสัมภาษณ์ ทำให้ทราบว่า บทร้องนี้จะสืบทอดต่าง ๆ กันมา ซึ่งก็ไม่เคยมีบทร้องเป็นภาษาของเลย ซึ่งจากการศึกษาทำให้ผู้วิจัยทราบว่า บทร้องที่ใช้นี้อาจแตกต่างกันบ้าง ตามแต่หมอเชิญจะนำขึ้นมาร้อง ดังที่ สุเวชชา สุพรรณไพบูลย์ ได้ศึกษาและบันทึกบทร้องเชิญผีหิ้งไว้ดังนี้⁵

⁴ หมายถึง 2 วรรค ตามหลักการแต่งคำประพันธ์ (ผู้วิจัย)

⁵ สุเวชชา สุพรรณไพบูลย์, การศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ ในประเทศไทย ของ.

คำร้องเชิญเจ้า

เชิญเอ๋ยมาเชิญลง	เชิญเจ้าทุกองค์เทวดา
องค์ใดที่ศักดิ์สิทธิ์	ให้เนรมิตท่านลงมา
ลงมาอย่าแหวะอย่าเวียน	อย่าให้เปลืองเทียนและเปลืองได้
ลงมาแต่วัดน้อย ๆ	ห้อยลงมาแต่วัดใหญ่
เชิญเอ๋ยมาเชิญเจ้า	เขาเอ๋ยเขาแกลด
ซึ่งข้างตากแดด	มารับเครื่องกระยาเสวย
เชิญเอ๋ยมาเชิญเจ้า	พระอิศวร พระนารายณ์
ซึ่งข้างงาตาย	มารับเครื่องกระยาเสวย
เร็วหน่อยพ้อเอ๋ย	เร็วหน่อยวา
หน่วงหนักชักช้า	ใครว่าอะไร
เขารำก็รำด้วย	งามไม่งาม ไม่รู้เลย
ลงมาจะกินเปิด	ลงมาจะกินไก่อ
ลงมาตามเทียนหลัก	ปีกลงมาตามเทียนชัย

นอกจากนี้ หลวงพ่อเขียน เจ้าอาวาสวัดกระทิง ยังได้กล่าวถึง บทร้องเชิญนี้ไว้
กล่าวคือ⁶

เชิญเอ๋ยเชิญลง เชิญเจ้าทุกองค์เทวดาล องค์ใดที่ศักดิ์สิทธิ์ให้เนรมิตท่านลงมา ลงมาจะ
กินไก่อ ลงมาแต่วัดน้อย น้อยให้ห้อยลงมาแต่วัดใหญ่ ลงมาอยู่เรียงเอ๋ยเรียงให้เรียงลงมาให้อยู่ไร ลง
มาตามเทียนเอ๋ยหลักให้ปีกลงมาตามเทียนชัย เร็ว ๆ เกิดหนาพ้อเอ๋ยแม่เอ๋ย เร็ว ๆ สักหน่อย
ว่า ขนมนมเนยก็แต่งไว้องค์นี้จะขึ้นเอ๋ยไปองค์อะไรจะลงมา หน่วงหนักชักช้าไม่ว่าอะไร
ระทวยแม่เอ๋ยระทอยเหมือนดั่งยอดแพงพวย เขาก็รำก็รำเอ๋ยด้วยไม่งาม ๆ ไม่รู้เลย ลูกขึ้น
จะนุ่งเอ๋ยผ้าลูกขึ้นจะน้ำมันแบ่งกระแจะจันแม่เอ๋ยน้ำมันเอ๋ยน้ำมันแบ่งทา

⁶พระครูธรรมสรคุณ (เขียน ธรรมโธ), อารยธรรมของ จันทบุรี, หน้า 18 – 19.

จากคำร้องเชิญผีทั้งสามบทที่ผู้วิจัยนำมาเสนอจะเห็นได้ว่า เป็นคำภาษาไทยเกือบทุกคำ และมีความคล้ายคลึงกัน ในเนื้อหาที่กล่าวถึง คือ เชิญให้ดวงวิญญาณมาเข้าร่างทรงโดยเร็ว แต่ระดับทาจแตกต่างกันบ้างในด้านของการเรียบเรียงลำดับเนื้อเพลงเท่านั้น แต่เนื้อหาโดยส่วนใหญ่ก็คล้ายคลึงกัน คำร้องข้างต้นนี้ใช้ร้องเมื่อเชิญผีบรรพบุรุษมาเข้าทรง ซึ่งจะเชิญทั้งหมด 10 ครั้งด้วยกัน จากนั้นก็จะเป็นการส่งผีอีก 2 ครั้ง ซึ่งมีบทร้องสำหรับใช้ส่งดวงวิญญาณโดยเฉพาะกล่าวคือ

ส่งเอ๋ยมาส่งเจ้า ไปถึงต้นกระเบาในดง
ส่งไปให้พ้นรก ไปถึงต้นตะบกดนบกใหญ่

เนื่องจากเครื่องดนตรีประกอบการเล่นผีหึ่งเป็นเครื่องดนตรีประกอบจังหวะ ดังนั้นคำร้องที่หมอลำเชิญประกอบจึงเปรียบเสมือนเครื่องดนตรีประเภทเครื่องดำเนินทำนอง ทั้งนี้เนื่องจากเสียงที่ร้องออกมาจะมีลักษณะสูง-ต่ำ ต่างกันไป ผู้วิจัยจึงได้นำคำร้องดังกล่าว จากการเล่นผีหึ่งไปถอดเป็นโน้ตไทย* ตามหลักของการประพันธ์เพลงไทยนำเสนอเป็นทำนอง เพลงเชิญผีหึ่ง ดังนี้

ทำนองเพลงผีหึ่ง

- ม - ม	-- ร ม	--- ม	- ม - ม	-- ร ม	- ม - ม	--- ม	----
-เชิญ-เอ๋ย	--เชิญ มา	---สง	-เชิญ-เจ้า	--ทุก องค์	-ท-วะ	---ดา	-- --

- ล - ล	-- ซ ม	- ซ - ม	- ร - ม	- ม - พ	- ร - ม	--- ม	----
-เชิญ-เอ๋ย	--เชิญ มา	-เอ๋ย -สง	-เชิญ-เจ้า	-ทุก-องค์	-ท-วะ	---ดา	----

- ม - ซ	-- ซ ม	- ม - ม	----	----	- ม - ซ	-- ซ ม	- ม - ม
-องค์-ใด	--ที่ ดีกดี	-เอ๋ย -สิทธิ์	----	----	-ให้ -นะระ	--มิด ท่าน	-สง -มา

----	- ล - ซ	-- ซ ม	- ม - ร	-- ร ม	- ซ - ร	-- ม พ	- ร - ม
----	-องค์ -ใด	--ที่ ดีกดี	-เอ๋ย-สิทธิ์	--ให้ น	-ระ -มิ	--ท่าน สง	-เอ๋ย -มา

ได้รับความอนุเคราะห์ถอดโน้ตเพลงไทยจากอาจารย์ดมเกียรติ ภูมิภักดิ์ หัวหน้าหมวดวิชาปี่พาทย์ ภาควิชาดุริยางค์ไทย วิทยาลัยนาฏศิลป์จันทบุรี 22 กันยายน 2543.

ทำนองในการร้องจะซ้ำกันอย่างนี้เรื่อยไปจนจบเนื้อร้องทั้งหมด ซึ่งการเล่นผีโ่งก็มี ทำนองในการร้องเพลงทำนองเดียวกันกับทำนองในการร้องเพลงผีโ่ง

3.2.5 การแต่งกาย

ผู้เข้าร่วมพิธีเล่นผีโ่งจะแต่งกายตามปกติโดยทั่วไป รวมถึงหมอบรรอบผู้ทำพิธี และคนที่เป่าฆ้องด้วย แต่ผู้ที่เป่าฆ้องมักแต่งกายรัดกุม เพราะระหว่งที่ดวงวิญญาณมา เข้าอาจลุกขึ้นฟ้องรำ หรือทำท่าทางต่าง ๆ นานา โดยไม่รู้ตัว จึงต้องนุ่งผ้าคาดเข็มขัดให้เรียบร้อย ใส่เสื้อคอกระเช้าไว้ข้างในและสวมเสื้อแขนสั้นทับข้างนอก เสื้อผ้าที่สวมใส่ของคนทรงไม่จำเป็นต้องเป็นเสื้อผ้าชุดใหม่ แต่เสื้อเสื้อผ้าชุดที่ยังดูเรียบร้อยดีเท่านั้น แต่ถ้ามีเสื้อผ้าชุดใหม่ จะนำมาใส่เพื่อทำพิธีก็ได้ ไม่ได้มุ่งเน้นว่าต้องเป็นชุดใหม่เสมอไป

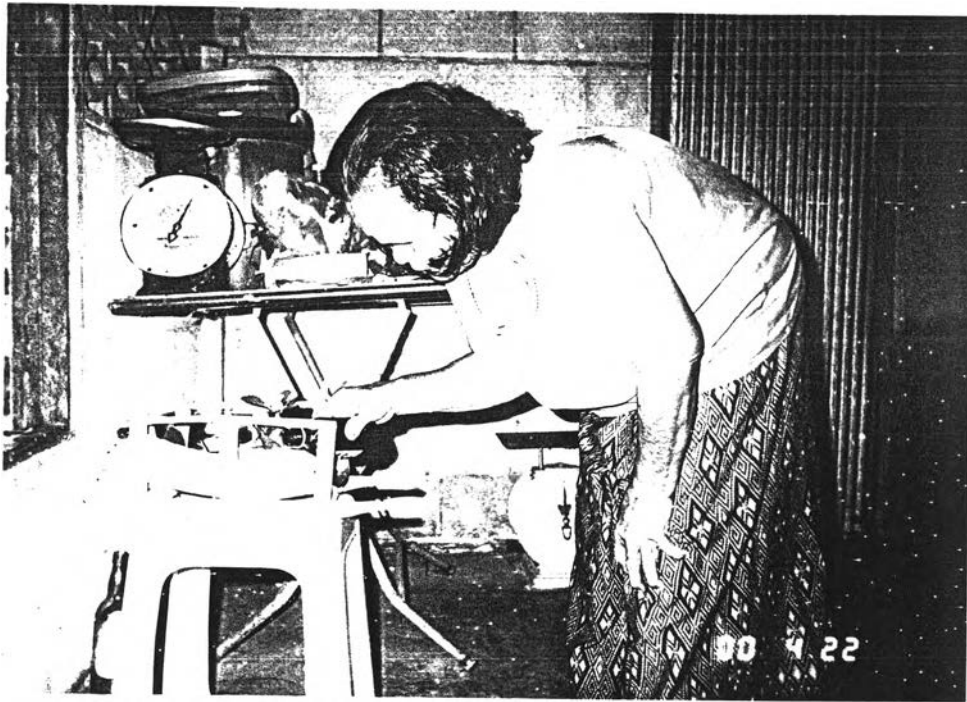
ภาพที่ 42 การแต่งกายของผู้ประกอบพิธี

ที่มา : บ้านนางปราณี วันที่ 22 เมษายน 2543

แต่ที่น่าสังเกตก็คือ ร่างทรงจะมี ผ้าขาวม้า 1 ผืน พาดอยู่ที่ลำตัว เวลาที่
ดวงวิญญาณมาเข้าก็จะหยิบผ้านี้พาดหรือผูกในลักษณะต่าง ๆ เช่น โปกศรีษะ เคียนเอว พาด
บ่า พาดแบบสไบ ทั้งนี้ ตามแต่ผู้ที่มาเข้าเป็นหญิงหรือชาย ร่างทรงก็จะนำผ้าขาวม้านี้มาทำใน
ลักษณะดังกล่าว เพื่อบอกว่าผู้มาเข้านั้นเป็นใคร ญาติพี่น้องที่มาร่วมในพิธี เมื่อเห็นลักษณะการ
พาดผ้า รวมถึงกิริยาอาการก็จะทราบทันทีว่าดวงวิญญาณที่มาเข้านั้นเป็นใคร

ภาพที่ 43 ขณะวิญญาณเข้าสิงร่างทรงลูกชิ้นนำผ้าขาวม้าโปกศรีษะ
ที่มาก : บ้าน นางปราณี วนที่ 22 เมษายน 2543

ภาพที่ 44 การเซ้นฝีก่อนเริ่มเล่นฝีกิ่ง
ที่มา : บ้านนางปราณี มณฑล

ภาพที่ 45 หมอครอบครัว ผู้ทำพิธีลวดคาถาชุมนุมแพวดาก่อนเริ่มเล่นฝีกิ่ง
ที่มา : บ้านนางปราณี มณฑล

3.2.6 ผู้พ่อนำ

ผู้พ่อนำในพิธีเล่นผีหึ่งนี้ ได้แก่ ผู้ที่เป็นร่างทรงหรือที่ชาวซองเรียกว่า หมอทรง จากการศึกษาค้นคว้า และเก็บข้อมูลทำให้ทราบว่า ในหมู่บ้านกระทิงนี้ใช้หมอทรงเป็นผู้หญิง และต้องเป็นเครือญาติในสกุลที่จะเล่นผีหึ่งเท่านั้น โดยหมอทรงจะลุกขึ้นพ่อนำ ทำท่าทางต่าง ๆ เมื่อถูกเชิญให้ดวงวิญญาณของผีบรรพบุรุษมาเข้า

จากการศึกษาพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการใช้คนเป็นร่างทรง เช่น พิธีพ่อนผีฟ้า หรือการเล่นทรงแม่ศรี ทำให้ผู้วิจัยทราบว่า ใช้ผู้หญิงเป็นร่างทรงทั้งสิ้น เช่นเดียวกันกับการเล่นผีหึ่งของชาวซองที่ใช้ผู้หญิงเป็นร่างทรง ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากความเชื่อถือ และการให้ความเคารพนับถือเพศหญิง ในกลุ่มชนว่าเป็นเพศผู้ให้กำเนิด และเป็นสัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์⁷ ซึ่งโดยส่วนมากพิธีกรรมที่ใช้การเข้าทรงนี้มักเป็นสื่อให้เห็นถึงการทำนายเสี่ยงทายในด้านผลผลิต ซึ่งหมายถึงความอุดมสมบูรณ์ในการทำมาหากินในฤดูทำนาต่อไป ดังจะเห็นได้ว่า ในกลุ่มชนที่นับถือผี มักมีพิธีกรรมเกี่ยวกับการเช่นสรวงบูชาผี และมีร่างทรงเป็นสื่อ ระวังผี กับ คน และใช้ผู้หญิงเป็นร่างทรงทั้งสิ้น ทั้งนี้นอกจากความเชื่อถือว่าเพศหญิงเป็นสัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์แล้ว ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การที่ใช้ผู้หญิงเป็นร่างทรงนี้อาจเป็นเพราะผู้หญิงเป็นเพศที่มีจิตใจอ่อนไหว และรับสัมผัสจากสิ่งรอบข้างได้โดยง่าย เมื่อมีสิ่งร้ายภายนอกมากระทบ เพศหญิงมักเกิดความเคลิบเคลิ้มคล้อยตามได้โดยง่ายกว่าเพศชาย จึงนิยมใช้ผู้หญิงเป็นร่างทรง เพื่อให้พิธีที่มีการเข้าทรงนี้ดูสมจริงและน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้นนั่นเอง

3.2.7 ขั้นตอนในการประกอบพิธีเล่นผีหึ่ง

ก่อนเริ่มพิธีเล่นผีหึ่ง จะมีการเช่นผีด้วยเครื่องเช่นผีที่ได้จัดเตรียมไว้โดยเจ้าของบ้านที่จะเล่นผีหึ่งกับผู้ที่เป็ร่างทรง จุดธูป ขอกผีปู่ตายาย หรือผีที่ไม่มีญาติ หรือดวงวิญญาณอื่น ๆ ที่อยู่ในอาณาบริเวณนั้นมารับเครื่องเช่นไหว้ หลังจากทิ้งระยะเวลาไว้พอประมาณ ราว 10 นาที ก็จะลาโดยบอกกล่าวแก่บรรดาผู้มารับเครื่องเช่นไม่ให้มารับกวนคนในบ้านหรือญาติพี่น้องอีก

⁷ผู้หญิงสยาม บทบาทและสถานภาพของผู้หญิง ว่างรอยจากพิธีกรรม ความเชื่อ, ศิลปวัฒนธรรมปีที่ 11 ฉบับที่ 5 (มีนาคม, 2532) : หน้า 184.

หลังจากนั้นเมื่อญาติพี่น้องมารวมกันบริเวณที่จะทำพิธีครบแล้ว ก็จะเริ่มทำพิธีโดยให้ผู้ที่เป็ร่างทรงมานั่งอยู่ตรงหน้าหนึ่ง หมอครอบผู้ทำพิธี เป็นผู้มีหน้าที่กำกับคนทรงจะเอาด้ายสายสิญจน์คาดศีรษะให้คนทรง แล้วจุดธูป 4 ดอก ปักไว้บนศีรษะ คนทรงนั่งพนมมือในมือจะถือธูป) 1 ดอก และถือด้ายสายสิญจน์ที่โยงมาจากหิ้ง หมอครอบจะเริ่มสวดคาถาเชิญวิญญาณมาเข้าคนทรง หมอเชิญก็จะเริ่มร้องบทท่องเชิญผู้ประกอบกับการตีเครื่องประกอบจังหวะดังบทร้องที่ได้นำเสนอไปแล้ว และเมื่อเห็นว่าดวงวิญญาณมาเข้าคนทรงแล้ว หมอเชิญก็จะหยุดร้องเพลง และตีเครื่องประกอบจังหวะเพื่อให้ญาติพี่น้องได้ไต่ถามสวาระทุกข์สุขดิบ

ร่างของคนทรงเมื่อถูกผีเข้าก็จะลุกขึ้นทำกิริยาท่าทางต่าง ๆ เช่น จับผ้าขาวม้ามาโพกศีรษะ เพื่อให้รู้ว่าผู้ที่มาเข้าเป็นวิญญาณผู้ชาย หรือจับผ้าพาดในลักษณะของการห่มสไบ เพื่อให้รู้ว่าผู้ที่มาเข้าเป็นผู้หญิง บางทีก็ลุกขึ้นหยิบเครื่องเช่นที่วางอยู่บนหิ้งมากิน เช่น ขนมเทียน เหล้า หรือไก่ ซึ่งลักษณะที่แสดงออกนั้นญาติก็จะทราบว่าเป็นดวงวิญญาณของใครที่มาเข้า ซึ่งลักษณะที่ร่างทรงแสดงออกมามักเป็นท่าทางหรือลักษณะของผู้ที่มาเข้าขณะที่มีชีวิตอยู่ บางทีก็ลุกขึ้นพ้อนรำ ทำท่าต่าง ๆ จนญาติ ๆ จำได้ สักระยะหนึ่งก็จะล้มลงนอนบนตัวหมอครอบผู้ทำพิธี หมอครอบจะเป่ากระหม่อม และเอาร่านให้ร่างทรงอม แล้วร่างทรงก็จะลุกขึ้นมานั่งพูดจากับลูกหลานทำนายทายทัก ไต่ถาม ว่าเป็นอย่างไร สุขสบายดีไหม แล้วก็จะตั้งสอนว่ากล่าวตักเตือนลูกหลานคนที่ประพฤติไม่ดี ให้กลับมามีทำความดี ระหว่างนี้ญาติคนใดมีเรื่องอะไรก็จะซักถาม เมื่อไต่ถามกันสักครู่ก็จะรำลាក់ัน แล้ววิญญาณก็ออกจากร่าง ญาติที่นั่งใกล้หิ้งจะลุกขึ้นเทเหล้าลงบนเครื่องเช่นในหิ้ง ร่างทรงหยิบข้าวสารโยนไปที่หิ้ง แล้วเรื่องเชิญดวงวิญญาณอื่น ๆ ต่อไปจนครบ 10 ครั้ง

เมื่อเชิญวิญญาณมาเข้าครบ 10 ครั้งแล้ว ก็จะเป็นการส่งวิญญาณ หรือที่เรียกกันว่า ส่งผี อีก 2 ครั้ง โดยหมอครอบจะจุดธูป 4 ดอก ปักไว้บนศีรษะ ร่างทรงอีกครั้ง หมอเชิญจะร้องบทส่งดวงวิญญาณพร้อมทั้งตีเครื่องประกอบจังหวะ หมอครอบว่าคาถากำกับแล้วพ่นศีรษะให้ร่างทรงเสร็จแล้ว จะสลับธูปทั้ง 4 บนศีรษะให้กลับข้างกัน แล้วจะร้องบทส่งดวงวิญญาณใหม่อีกครั้ง เมื่อครบ 2 ครั้งแล้ว ญาติที่นั่งอยู่ก็จะขยับเปิดช่องทางคล้ายกับเปิดทางให้ดวงวิญญาณออกไป หมอครอบจะพ่นน้ำมนต์ให้ร่างทรง 3 หนแล้ว ร่างทรงก็จะรับชื่อน้ำมนต์ออกไปล้างหน้า ลูบตัว จากนั้นจะมีคนหนึ่งมารับเอาไก่ที่ใช้เช่นในพิธี แล้วร้อง กา กา กา เดินออกจากพิธีไป เป็นอันเสร็จสิ้นพิธีกรรม

สิ่งที่น่าสังเกตก็คือ ระหว่าง 10 ครั้งที่เชื่อกองวิญญาณมาเข้า จากการสังเกตการเน่าคณนามของผู้วิจัยพบว่า ร่างทรงที่เป็นผู้หญิงจะลุกขึ้นกินเหล้า ที่เตรียมไว้อย่างมาก บางทีก็ลุกขึ้นกินขนม กินของเล่น เป็นจำนวนมาก แต่พอเสร็จสิ้นพิธี ผู้ที่เป็นร่างทรงกลับไม่มีอาการเมามายเพราะเหล้าหรือขนม เพราะอาหารที่กินเข้าไปเลย เพราะเมื่อเสร็จพิธีแล้ว ร่างทรงก็จะรวมรวมกันกับญาติ ๆ เพื่อร่วมรับประทานอาหารกันอีก

ภาพที่ 46 หมอครอบครัวนำมณีให้ร่างทรงเมื่อเสร็จสิ้นการเล่นผีที่
ที่แรก บ้านนางปภาณี อยุธยา

3.3 องค์ประกอบและขั้นตอนการประกอบพิธีการเล่นผีโพง

การเล่นผีโพง เป็นการเล่นเพื่อเชิญดวงวิญญาณของผีบรรพบุรุษมาเข้าร่างคนทรง เพื่อเซ่นไหว้และไถ่ถามสารทุกข์สุกดิบซึ่งกันและกันเช่นเดียวกันกับการเล่นผีหึ่ง แต่มีลักษณะบางอย่างแตกต่างกันบ้างเล็กน้อย กล่าวคือ เวลาที่เล่นผีโพงจะกำหนดเป็นเวลากลางวัน โดยมากตั้งแต่เวลา 8 นาฬิกา ถึง 11 นาฬิกา ส่วนการกำหนดวันในการเล่นก็เช่นเดียวกับผีหึ่งคือ วันใดวันหนึ่งที่ญาติพี่น้องว่าง พ้องกับที่จะมาร่วมพิธีได้ในระหว่างเดือนสี่ ถึงเดือนหกของทุกปี ยกเว้นวันพระ ทั้งนี้หากสายสกุลได้มีการเล่นผีหึ่งแล้ว ก็ไม่จำเป็นต้องเล่นผีโพงอีก ซึ่งการกำหนดว่าบ้านใดสายสกุลใด จะเล่นผีหึ่ง หรือผีโพงนั้น จากการสอบถามทราบว่าแล้วแต่จะรับสืบทอดมา หากบ้านใดรับสืบทอดให้เล่นผีหึ่ง ก็จะต้องเล่นผีหึ่งทุกปี หากบ้านใดได้รับสืบทอดให้เล่นผีโพงก็จะต้องเล่นผีโพงสืบทอดมา ซึ่งจากภาวะในปัจจุบันที่เศรษฐกิจตกต่ำและเกิดการเลือนไหลทางวัฒนธรรม เนื่องจากชาวช่องได้รับการศึกษามากขึ้น และเปิดรับเอาขนบนิยมของสังคมเมืองมากขึ้น ทำให้ชาวช่องบางส่วนลดความเชื่อถือเรื่องผีบรรพบุรุษลง และไม่ประกอบพิธีเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษด้วยการเล่นผีหึ่ง หรือผีโพงทุกบ้าน แต่จะรวมกันเล่นในบรรดาญาติพี่น้องที่มีสายสกุลเดียวกันทั้งหมด รวมกันเล่นผีหึ่ง หรือผีโพง เพื่อเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษเพียงบ้านเดียวเท่านั้น

การเล่นผีโพง ก็มีองค์ประกอบและขั้นตอนการเล่นใกล้เคียงกับการเล่นผีหึ่ง ดังที่ผู้วิจัยจะได้นำเสนอองค์ประกอบและขั้นตอนการเล่นผีโพงที่มีความแตกต่างจากการเล่นผีหึ่ง กล่าวคือ

3.3.1 สถานที่

สถานที่ที่ใช้เล่นผีโพง จะต้องปลูกสร้างโรงเล็ก ๆ ปลูกเป็นเพิง ไม่ต้องยกพื้น ใช้วัสดุง่าย ๆ เช่น ไม้ไผ่ หญ้าคามุงกันเป็นหลังคาและข้างฝา ภายในบริเวณบ้านที่กำหนดเพื่อจะเล่น และเข้าไปทำพิธีในโรงที่ปลูกสร้างขึ้นนี้ อันเป็นเหตุให้เรียกชื่อการเล่นเพื่อเชิญวิญญาณผีบรรพบุรุษ นี้ว่า ผีโพง คือ เล่นในโรงที่ปลูกสร้างขึ้นนั่นเอง

ภาพที่ 47 โรงแปลูกขึ้นเพื่อใช้ประกอบพิธี

ที่มา : บ้านนางหนองหม หักซี่ วันที่ 2 พฤษภาคม 2543

โดยทั่วไป โรงแปลูกขึ้นจะปลูกสร้างเป็นการชั่วคราว แต่โรงแบบบ้านนางหนองหม หักซี่นี้ มีการปลูกสร้างไว้แล้ว และมีคนอยู่อาศัย จึงมีลักษณะหนาแน่น และมีตึกชิดกว่าโรงแปลูกสร้างขึ้นอย่างชั่วคราว (ผู้วิจัย)

3.3.2 เครื่องใช้ในการประกอบพิธี

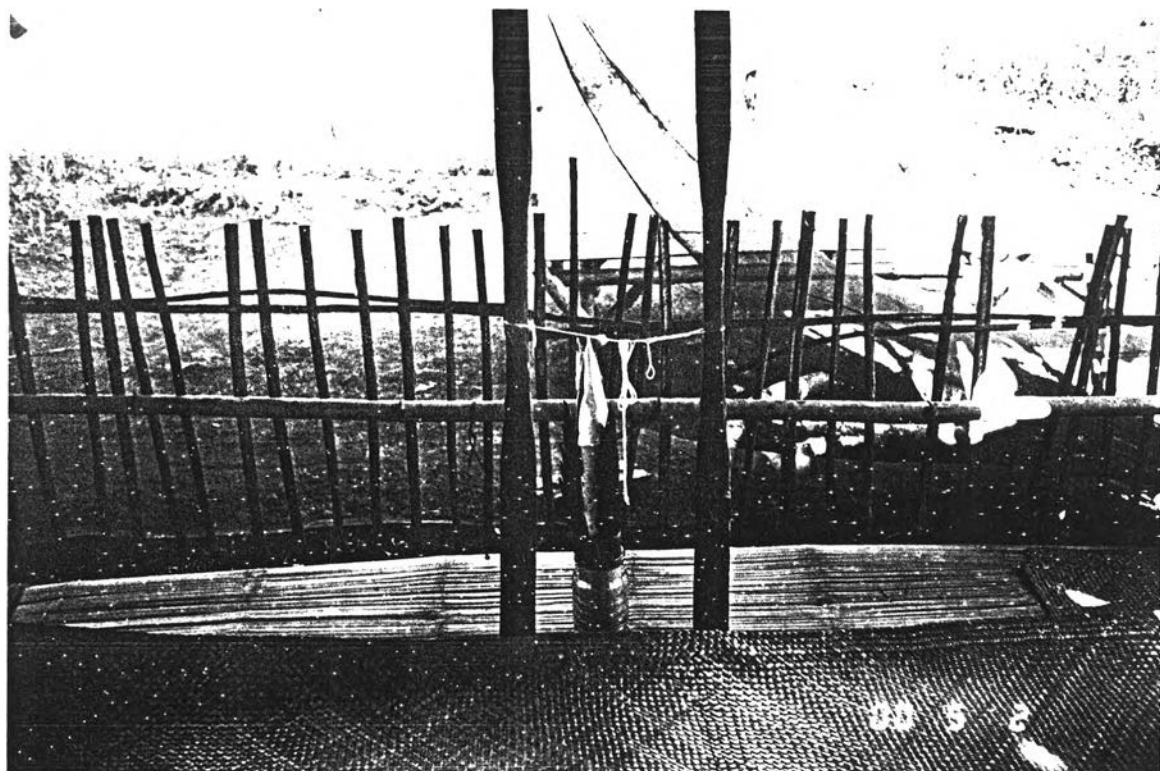
1. เเจว็ด และบายศรี 9 ชั้น
2. กระบุงใส่ข้าวสารเต็มกระบุง
3. ไก่ 1 ตัว
4. เหล้า แบ่งใส่ขวดเล็ก ๆ 3-4 ขวด^๑
5. เงิน 4 บาท (เงินผี)
6. เงิน 12 บาท (เงินครู) อยู่ในพานรูปเทียน ดอกไม้ หมากพลู
7. ส้มกับข้าว ข้าว คาวหวาน ขนมแดง ขนมเทียน ขนมกวน^๒
8. น้ำใส่ขัน สำหรับทำน้ำมนต์ ในขันใส่เงิน 1 บาท
9. ผ้าขาว
10. ที่หน้าโรง แขนวน รูปช้าง ม้า เรือที่ต้องทำขึ้นง่าย ๆ จากกระดาษ
11. เสื้อและผ้าปู^๓ จะแขวนหรือพาดไว้ที่โรงก็ตามแต่จะจำกัด

^๑ลักษณะเป็นเสาไม้ 2 อัน คู่กันมีสายสิญจน์ผูกโยงจากเจว็ดมาที่บายศรี โดยเชือกกัน
ว่า เป็นสื่อเชิญผีลงมาเข้าร่างทรง (ผู้วิจัย) ดูภาพที่ ประกอบ

^๒จำนวนนี้แล้วแต่ทางบ้านงานจะจัดเตรียมได้

^๓แล้วแต่ทางบ้านงานจะจัดเตรียมได้

^๔ไม่จำเป็นว่าจะต้องเป็นชุดใหม่

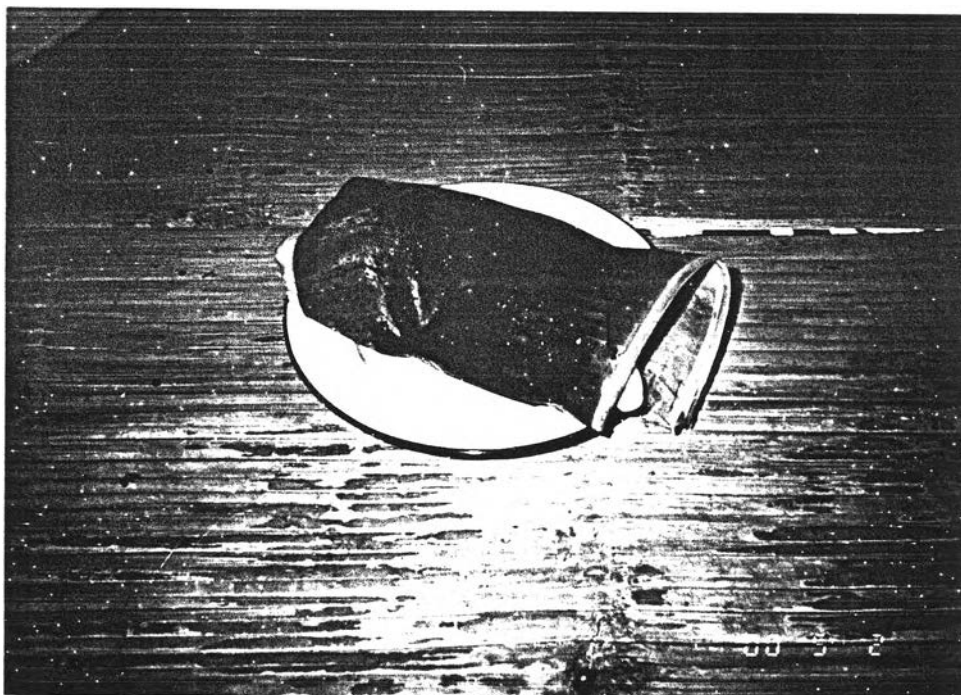
ภาพที่ 48 ภาพเจ็ด และบายศรี

ที่มา : บ้านนางหอม หักษ์, วันที่ 2 พฤษภาคม 2543

ภาพที่ 49 ภาพพระบุงข้างฉาง

ที่มา : บ้านนางหอม หักษ์ 2 พฤษภาคม 2543

ภาพที่ 50 ไก่ที่ใช้ประกอบพิธีเล่นผีโรง

ที่มา : บ้านนางหนอง หาดชัย 2 พฤษภาคม 2543

ภาพที่ 51 เหล้าที่ใช้ประกอบพิธีเล่นผีโรง

ที่มา : บ้านนางหนอง หาดชัย 2 พฤษภาคม 2543

ภาพที่ 52 สำหรับกับข้าว คาวหวาน และขนม
ที่มา : บ้านนางหนอง หักซี่ 2 พฤษภาคม 2543

ภาพที่ 53 เสื้อผ้า และผ้าถุง
ที่มา : บ้านนางหนอง หักซี่ 2 พฤษภาคม 2543

เครื่องใช้ที่ใช้ในพิธีเล่นผีโรงนี้จะเห็นได้ว่า มีความแตกต่างไปจากการเล่นผีหึ่งเพียงเล็กน้อยเท่านั้น กล่าวคือ มีการผูกขี้มำ เรือ ซึ่งจัดทำขึ้นโดยง่าย ๆ จากกระดาษแขวนไว้ที่หน้าโรง ซึ่งผู้วิจัยมีความเห็นว่าที่ใช้สัตว์ทั้ง 3 อย่างนี้ อาจเนื่องมาจากใช้เป็นสื่อ เพื่อให้เห็นถึงการเดินทางของบรรดาดวงวิญญาณของผีที่จะมาร่วมในพิธี คือ เดินทางมาทางบกโดยใช้ขี้มำและม้าเป็นพาหนะ และใช้เรือเป็นพาหนะในการเดินทางน้ำ ทั้งนี้เนื่องจากในอดีตการเดินทางไม่สะดวกดังปัจจุบันประกอบกับถิ่นที่อยู่อาศัยของชาวชองมักอยู่ในป่า และที่ลุ่มตามเชิงเขา จึงใช้พาหนะดังกล่าวในการเดินทางมาพบลูกหลาน เนื่องจากผีโรงนั้นจัดเล่นกันในโรงภายในบริเวณลานบ้าน แต่ไม่ได้เล่นอยู่ภายในบ้านเหมือนกับผีหึ่ง นอกจากนั้นการเล่นผีหึ่งเชื่อบางดวงวิญญาณมาจากหิ้งบูชาผีบรรพบุรุษโดยตรง ไม่ต้องผ่านสื่ออื่นอีก เช่น เจว็ดในการเล่นผีโรง จึงไม่จำเป็นต้องมีพาหนะเป็นเครื่องใช้ในพิธีเหมือนอย่างผีโรง

3.3.3 เครื่องดนตรี

เครื่องดนตรีที่ใช้ในการเล่นผีโรง เป็นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องประกอบจังหวะ เช่นเดียวกับการเล่นผีหึ่ง ได้แก่ กลอง ไม้กรับ ฉิ่ง ตามแต่จะหาได้

ภาพที่ 54 เครื่องดนตรีประกอบการเล่นผีโรง

ที่มา : บ้านนางหนองหือ 2 พฤษภาคม 2543

3.3.4 บทร้อง

บทร้องที่ใช้ร้องเชิญผีโงมมีลักษณะคล้ายกับบทร้องเชิญผีหิ้ง แต่ต่างกันบ้าง ตรงที่ บทร้องเชิญผีโงมนี้จะกล่าวถึงเชิญเจ้า เช่น พระนารายณ์ และเจ้าเขาสระบาป ลงมารับเครื่องเซ่น และลอยถึงพาหนะที่วาดสมมุติขึ้น คือ ช้าง ดั่งบทร้องที่ผู้วิจัยถอดคเทปจากการบันทึกเทป การเล่นผีโงมบ้านนางหนองม หัตถ์ เมื่อวันที่ 2 พฤษภาคม 2543 ดังนี้

เชิญเอ๋ยเชิญลง	เชิญเจ้าทุกองค์เทวดา
องค์ใดที่ศักดิ์สิทธิ์	ให้ในรมิตท่านลงมา
ลงมาอย่าแหวะอย่าเวียน	อย่าให้ไปสื่องเทียมนเปสื่องได้
ลงมาเจรวัดน้อยน้อย	ห้อยลงมาเจรวัดใหญ่ ๆ
ลงมาจะกินเปิด	เสด็จมากินไก่
ลงมาตามเทียนหลัก	ปักลงมาตามเทียนชัย
เชิญเอ๋ยเชิญพระนารายณ์	ซึ่งข้างงาลายมารับเครื่องกระยาเสวย
เชิญเอ๋ยเชิญเจ้าเขาสระบาป	ซึ่งข้างงาหยาบมารับ เครื่องกระยาเสวย
เร็ว ๆ หน่อยพ้อเอ๋ย	เร็ว ๆ หน่อยหว่า
หน่วงหนักชักช้า	ใครว่ากระไร
เขารำก็รำด้วย	งามไม่งามไม่รู้เลย
ลุกขึ้นจะนุ่งผ้า	ลุกขึ้นจะทาน้ำมัน

ส่วนทำนองเพลงที่ใช้ร้องมีลักษณะทำนองเช่นเดียวกันกับการร้องเพลงในพิธีเล่นผีหิ้ง (ดูลักษณะทำนองเพลงได้ในหัวข้อ 3.2.4 บทร้องประกอบการเล่นผีหิ้ง)

3.3.5 การแต่งกาย

การแต่งกายของผู้เข้าร่วมพิธีมีลักษณะเป็นการแต่งกายตามธรรมดาปกติทั่วไป เหมือนกับการเล่นผีหิ้ง ส่วนการแต่งกายของหมอมทรงซึ่งเป็นผู้พ้อนรำนั้นต้องแต่งกายให้รัดกุม เช่นเดียวกับการเล่นผีหิ้ง หากแต่มีข้อสังเกต กล่าวคือ ระยะเวลาที่ดวงวิญญาณของผีบรรพบุรุษมาเข้าร่างทรงนั้น นอกจากจะใช้ผ้าขาวม้ามาโพก หรือคาดในลักษณะต่าง ๆ แล้ว บางครั้ง ร่างทรงจะลุกขึ้นหยิบเสื้อ หรือผ้าถุงที่พาดไว้มาสวมใส่อีกด้วย ทั้งนี้นอกจากจะทำให้บรรดาญาติที่มา่วมในพิธีทราบได้เร็วขึ้นว่า ผู้ที่มาเข้าร่างทรงนั้นเป็นใครแล้ว ยังทำให้ผู้ร่วมในพิธีทราบอีกด้วยว่าร่างทรงนั้นกำลังถูกเข้าทรงอยู่ เพราะบางทีก็นุ่งผ้าผิด ๆ ถูก ๆ แสดงให้เห็นว่าผู้ที่เข้าร่างทรงนั้น มีสติน้อยกว่าตอนที่ยังไม่ถูกเข้า เพื่อทำให้เกิดความเชื่อถือว่าวิญญาณมากเข้าจริง ๆ

ภาพที่ 55 ภาพการแต่งกายของร่างทรง

ที่มา : บ้าน นางหนอม หัตถ์ 2 พฤษภาคม 2543

3.3.6 ผู้พื่อนำ

ผู้พื่อนำในพิธีเล่นผีโรงนี้ ได้แก่ หมอทรงเช่นเดียวกันกับการเล่นผีหึ่ง โดยจะลุกขึ้นทำท่าทางต่าง ๆ ะหว่างที่ถูกดวงวิญญาณมาเข้า โดยผู้ที่เป็นหมอทรงนี้จะต้องเป็นญาติในสายสกุลเดียวกันกับบ้านที่เล่นผีโรง ซึ่งผู้ที่เป็นหมอทรง ที่ผู้วิจัยเก็บข้อมูลเพื่อศึกษาวิเคราะห์ทำรำในครั้งนี้ ได้แก่ นางหนอม หัตถิ์ เจ้าของบ้านที่จัดการเล่นผีโรงที่ผู้วิจัยเข้าไปเก็บข้อมูล ซึ่งจะนำเสนอทำรำในบทที่ 4 ต่อไป

3.3.7 ขั้นตอนในการประกอบพิธีเล่นผีโรง

การเล่นผีโรง มีขั้นตอนการเล่นเช่นเดียวกันกับการเล่นผีหึ่ง กล่าวคือ เริ่มจากหมอครอบสวดชุมนุมเทวดา และทำน้มนต์ เช่นไหว้ผี จากนั้นจึงเริ่มร้องบทร้องเชิญผีหล้อมกับตีเครื่องประกอบจังหวะ โดยหมอเชิญจนกว่าดวงวิญญาณของผี* มาเข้าร่างทรง เมื่อเห็นว่าผีเข้าแล้วจึงหยุดร้องและตีเครื่องประกอบจังหวะ เมื่อผีเข้าหมอทรงจะลุกขึ้นรำยรำ นุ่งผ้าหรือกินแห้ว กินเครื่องเช่น โดยแสดงกิริยาต่าง ๆ ออกมา ซึ่งโดยมากญาติจะทายได้ว่าเป็นที่ปู่ย่า ตา ยาย หรือญาติคนไหนมาเข้า ลักคู่จะล้มลงนอนหมอครอบจะรับร่างหมอทรง วางบนตักแล้วให้อมว่ำน หมอทรงก็จะลุกขึ้นมาพูดคุยกับญาติ ไถ่ถาม ทูกษ์ สุข และทักทาย ตักเตือนสั่งสอนบุตรหลาน ลักพักก็จะว่าลาเมื่อหมอทรงบอกว่าไป ก็จะหมายถึงผีนั้นไปแล้ว ออกไปแล้วญาติที่นั่งใกล้ถัดอาหารจะเอาแห้วรดลงที่เครื่องเช่น เป็นการเช่นให้ผีที่มาเข้า หากหมอทรงหยิบเสื้อผ้ามานุ่ง ระหว่างที่ผีเข้า เมื่อผีออก ก็จะถอดออกแขวนไว้เหมือนเก่า แล้วจึงเริ่มร้องเชิญวิญญาณผีดวงใหม่มาเข้าจนครบ 10 ครั้ง แล้วก็จะทำพิธีส่งผีอีก 2 ครั้ง เหมือนการเล่นผีหึ่ง

*ในที่นี้หมายถึงวิญญาณของผีบรรพบุรุษ

ภาพที่ 56 ภาพหมอครอบครัวชาวมุสลิมแถวดา
ที่มา : บ้านนางหอม หัดยี

ภาพที่ 57 ภาพเมื่อเริ่มเล่นผีโ่ง หรือเค็ญรื่องเค็ญตวงวิญญาน
ที่มา : บ้านนางหอม หัดยี

ภาพที่ 58 ภาพช่างทรงเมื่อถูกผีเข้า เอาผ้าพาดลักษณะห่มสไบ
ยกเหล่าขึ้นดื่ม
ที่มา : บ้านนางหนองม หัตถ์

ภาพที่ 59 ภาพการดื่มในการเล่นฟiddle
ที่มา : บ้านนางหนองม หัตถ์

ภาพที่ 60 หมอปลูกพ่นน้ำมนต์ให้แก่ร่างทรง
ที่มา : บ้านนางหนองม หัตถ์

การเล่นผีหึ่ง ผีโง่นับเป็นภูมิปัญญาอันชาญฉลาดของชาวช่องอีกรูปอย่างหนึ่ง ในการเสริมสร้างความสามัคคีในกลุ่มชนชาวช่อง เป็นการรวมญาติพี่น้องให้มาพบปะกัน ในปีหนึ่งปีหนึ่งโดยใช้ความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับการนับถือผี เป็นเครื่องมือในการกำหนดให้เกิดการประกอบพิธีกรรม และปลูกฝังให้ทำสืบต่อกันมา โดยมีข้อกำหนดให้กระทำขึ้นทุกปี ซึ่งนอกจากจะทำให้ญาติพี่น้องที่อยู่ห่างไกลกันได้มาเจอกันแล้ว ยังเสริมสร้างค่านิยม และความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษให้คงอยู่และปลูกฝังลงในสำนึกของลูกหลานชาวช่อง นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นถึงอุปนิสัยของชาวช่องที่มีความกตัญญูรู้คุณแก่บรรพบุรุษ เพราะจะต้องทำพิธีเซ่นไหว้ในทุก ๆ ปี ถึงแม้ว่าการจะเศรษฐกิจในปัจจุบันจะ ตกต่ำ ชาวช่องมีราคาแพง ชาวช่องก็ยังจัดการเล่นผีหึ่งผีโง่นเพื่อเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษดั้งเดิมเพียงแต่อาจคิดแปลงข้าวของเครื่องใช้บางอย่างตามแต่ที่ฐานะทางบ้านจะ จัดวางจัดเตรียมมาได้ เช่น เปลี่ยนจากการใช้หมูมาเป็นหมูชิ้น ๆ พอประมาณ เหล้าที่ใช้ก็ใช้เหล้าขาวที่มีราคาถูกกว่าเหล้าชนิดอื่น คนเขาก็จัดทำกันง่าย ๆ ไม้ดอกไม้ประดับที่มีราคาแพง เป็นต้น และเพราะเหตุที่มีดวงวิญญาณของ ปู่ ย่า ตา ยาย มาเข้าจะส่งสอน ส่งเตือน ลูกหลานที่มีชีวิตอยู่ก็จะเชื่อฟัง และทำตามที่มีวิญญาณของผีบรรพบุรุษสั่งการ ซึ่งผู้จัดมีความเห็นว่า

นอกจากจะปลูกฝังความเชื่อ ค่านิยมในการนับถือผีบรรพบุรุษ และทำให้ญาติพี่น้องได้พบปะกัน และยังทำให้ลูกหลานชาวของในรุ่นหลัง ๆ ได้รู้จักกัน และทราบว่าญาติพี่น้องของตนนั้นเป็นใคร อยู่ที่ไหนอีกด้วย

จากการนำเสนอของค้ประกอบและขั้นตอนในการประกอบพิธีแต่งงานใหญ่ การเล่นผีหึ่ง และการเล่นผีโงงของชาวของนั้น ทำให้ทราบว่า ชาวของเป็นผู้ที่มีวิถีชีวิต และดำเนินชีวิตไปอย่างเรียบง่าย ไม่พิถีพิถันมากนัก สังกัดได้จาก เครื่องใช้ที่ใช้ในพิธีกรรมล้วนแล้ว แต่เป็นข้าวของที่มีอยู่แล้ว และใช้อยู่แล้วในชีวิตประจำวัน เพียงแต่นำมาเสริมหรือเพิ่มเติมขึ้น เช่น นำเครื่องใช้ในการทำมาหากิน ได้แก่ ขวานปูลูมาเป็นส่วนประกอบในพิธีแต่งงาน นำหึ่งที่มี อยู่ทุกบ้านเพื่อวางเก้าอี้ของบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วมาเป็นส่วนประกอบในการเล่นผีหึ่ง เป็นต้น ส่วนขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมทั้ง 3 พิธีนั้นต้องมีหมอครอบ ซึ่งชาวของเชื่อว่าเป็น ผู้มีวิชาอาคมเป็นผู้ดำเนินพิธี ทั้งนี้เนื่องจากสังคมทางชาวของนับถือผี จึงมีพิธีกรรมเกี่ยวกับการ เช่นไหว้ผี และกำหนดสมมุติ ผู้ที่เป็นสื่อกลางในการสื่อสารติดต่อกับผี อันได้แก่ ร่างทรง หรือ หมอทรง ในพิธีเล่นผีหึ่ง ผีโงง โดยมีหมอผี ผู้มีวิชาอาคมเป็นผู้กำกับ ซึ่งจะเห็นได้ว่าทุกพิธีกรรม ล้วนมีขั้นตอนเกี่ยวข้องกับการนับถือผีบรรพบุรุษทั้งสิ้น